

Co-funded by
the European Union

**Not Neat
to be NEET**

UKLJUČENOST MLADIH U OMLADINSKE AKTIVNOSTI IZAZOVI, MOTIVACIJE I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE OMLADINSKOG SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI

AGENCIJA LOKALNE DEMOKRATIJE IZ MOSTARA

Impressum

Naslov: Uključenost mladih u omladinske aktivnosti: Izazovi, motivacije i preporuke za unapređenje omladinskog sektora u BiH

Izdavač: Agencija Lokalne Demokratije (LDA) Mostar

Za izdavača: Dženana Dedić

Autor: Selma Žuljević

Lektura:

DTP:

Broj primjeraka:

Mostar, mart/ožujak 2025.

Priprema i provedba istraživanja urađena je uz podršku projekta "Nije poželjno biti neangažovan – izgradnja kapaciteta omladinskih organizacija Zapadnog Balkana za inkluzivnije projekte i puno učešće mladih sa umanjnim mogućnostima" podržanog od strane Europske unije, kroz program Erasmus+.

SADRŽAJ

UVOD	3
SUMMARY	5
SAŽETAK	6
SVRHA ISTRAŽIVANJA	7
OBIM ISTRAŽIVANJA	8
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	9
UZORAK	9
ISTRAŽIVAČKI INSTRUMENTI	11
ANALIZA PODATAKA	12
REZULTATI ONLINE ANKETE	13
KARAKTERISTIKE UZORKA	13
OBRAZOVANJE	15
ZAPOSLENOST	18
NEFORMALNO OBRAZOVANJE	19
MLADI KOJI NISU UČESTVOVALI U TRENINZIMA ILI RAZMJENAMA	24
MLADI KOJI SU UČESTVOVALI U TRENINZIMA ILI RAZMJENAMA	29
REZULTATI FOKUS GRUPE	33
FOKUS GRUPE ZA MLADE OSOBE	33
FOKUS GRUPE ZA OMLADINSKE RADNIKE	36
INDIVIDUALNI INTERVJUI	41
INTERVJUI SA MLADIMA	41
INTERVJUI SA OMLADINSKIM RADNICIMA	47
ZAKLJUČAK	51
PREPORUKE	53
LITERATURA	56
ANEKS 1 – UPITNIK	57
ANEKS 2 – INFORMIRANI PRISTANAK	63
ANEKS 3 – FOKUS GRUPE ZA MLADE	65
ANEKS 4 – FOKUS GRUPE ZA OMLADINSKE RADNIKE	66

UVOD

Programi Evropske unije trebaju pružiti prilike koje su dostupne svima. Međutim, ove mogućnosti nisu jednako dostupne svim mladima u Bosni i Hercegovini zbog različitih socioekonomskih prepreka sa kojima se suočavaju. Uključivanje mladih koji se suočavaju sa barijerama pristupa ili imaju manje prilika u obrazovanju, obukama i omladinskom radu ključni je cilj nekoliko EU politika, ali i samog projekta „Nije poželjno biti neangažovan – izgradnja kapaciteta omladinskih organizacija Zapadnog Balkana za inkluzivnije projekte i puno učešće mladih sa umanjenim mogućnostima.“

NEET je akronim za izraz na engleskom jeziku koji označava mlade ljude koji nisu zaposleni, niti su uključeni u sistem obrazovanja ili obuke. Iako se ovaj termin najčešće povezuje sa obeshrabenim, neaktivnim mladima koji su ostali „zarobljeni“ u tranzicijskom procesu nakon završetka formalnog obrazovanja, činjenica da obuhvata veoma heterogenu grupu mladih donosi izazove, uključujući njegovu definiciju i mjerenje, koje još uvijek nije ujednačeno na međunarodnom nivou. Međunarodna organizacija rada (ILO) i EUROSTAT pokušali su razviti zajednički pristup mjerenju NEET stope, definišući je kao "procenat populacije određene starosne i rodne skupine koji nije zaposlen, niti se nalazi u obrazovnom procesu ili obuci".¹

Prema podacima Regionalnog savjeta za saradnju (RCC) iz 2021. godine², procenat mladih u NEET kategoriji (starosna skupina 15-24 godine) u prosjeku iznosi 23,7% u zemljama Zapadnog Balkana. U Bosni i Hercegovini procenat mladih u NEET kategoriji je veći od one u zemljama EU27 koja je 11.1%. Ukupan broj NEET mladih u regiji WB6 (15-24 godine) procjenjuje na oko 530.000, od čega se broj neregistrovanih NEET procjenjuje na 352.000.

Obrazovanje je ključna komponenta za osnaživanje mladih kroz razvoj odgovarajućih stavova i stručnosti. Ipak, danas raste skepticizam u pogledu efikasnosti formalnog obrazovanja u izgradnji kompetencija koje su mladima potrebne za zahtjevno i brzo evoluirajuće tržište rada. Mladi se suočavaju sa potrebama tržišta rada koje zahtijeva visok nivo znanja i raznovrsne kompetencije, uključujući tzv. *soft skills* (meke vještine), poput komunikacije, rješavanja problema, liderstva, timskog rada, upravljanja, organizacije i emocionalne inteligencije. Ove vještine se ne mogu steći isključivo kroz formalno obrazovanje, već se razvijaju kroz omladinske aktivnosti i neformalno obrazovanje.

Uprkos značaju neformalnog obrazovanja, nizak stepen participacije mladih u političkim i društvenim procesima ukazuje na ograničene mogućnosti i nedovoljnu informisanost o postojećim prilikama. Komparativne studije³ pokazuju nizak stepen učešća mladih u političkim izborima u Bosni i Hercegovini – 63% što odražavaju nedostatak prilika, društvenu isključenost, diskriminaciju, nepovjerenje u institucije, neadekvatne alate za uključivanje mladih i nedostatak informacija prilagođenih mladima.

¹ International Labour Organization, *What Does NEETs Mean and Why Is the Concept So Easily Misinterpreted?*, "The percentage of the population of a given age group and sex who is not employed and not involved in further education or training," accessed February 19, 2025, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_343153.pdf.

² Regional Cooperation Council, *Study on Youth Employment in the Western Balkans*, 2021, accessed March 19, 2025, <https://www.rcc.int/download/docs/Study-on-Youth-Employment-in-the%20Western-Balkans-08072021.pdf/7464a4c82ee558440dfbea2e23028483.pdf>.

³ *Balkan Platform Comparative Study*, ALDA - European Association for Local Democracy, accessed February 19, 2025, <http://www.ald-europe.eu/public/publications/141>.

Također, *OECD Multidimensional Reviews (2022)* pokazuju da se samo mali procenat mladih uključuje u aktivnosti neformalnog obrazovanja i obuka.⁴ Prema Alanu Rogeru (2003), neformalno obrazovanje nadopunjuje formalno obrazovanje adresirajući specifične potrebe koje regulisane obrazovne institucije ne pokrivaju, čineći ga neophodnim dodatkom tradicionalnom obrazovanju.⁵

U ovom kontekstu, zemlje Zapadnog Balkana, a time i Bosna i Hercegovina, trebaju proširiti i unaprijediti pristup učenju za mlade, posebno za one koji se suočavaju sa barijerama, omogućavajući im sticanje vještina kroz aktivnosti neformalnog obrazovanja. Ovaj pristup je ključan za kreiranje efikasnih, prilagođenih intervencija od strane organizacija civilnog društva i obrazovnih institucija, koje će omogućiti mladima veće šanse za uključivanje u društvene tokove i lakši ulaz na tržište rada.

Istraživanje u okviru projekta „Nije poželjno biti neangažovan – izgradnja kapaciteta omladinskih organizacija Zapadnog Balkana za inkluzivnije projekte i puno učešće mladih sa umanjenim mogućnostima“ usmjereno je na prikupljanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka o položaju i statusu omladinskih radnika i mladih u pet zemalja Zapadnog Balkana: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Kosovu i Srbiji. Konkretno ovo istraživanje se fokusira na prikupljanje podataka za Bosnu i Hercegovinu. Na osnovu prikupljenih podataka biće razvijena metodologija za unapređenje neformalnog obrazovanja, kao i kreiranje baze podataka za dalji razvoj aktivnosti unutar projekta.

Ova inicijativa naglašava potrebu za inkluzivnim i dostupnim programima koji će mladima pružiti konkretne vještine i znanja, poboljšati njihovu zapošljivost i omogućiti im aktivno učešće u društvenim procesima. Samo kroz sistemsku podršku i strateško ulaganje u neformalno obrazovanje može se osigurati dugoročna održivost i pun potencijal mladih u Bosni i Hercegovini i Zapadnom Balkanu.

Projekat se realizuje u okviru Erasmus+ programa Evropske unije za obrazovanje, obuku, mlade i sport, u saradnji s omladinskim organizacijama: Udruženje "Narodni Parlament", Agencija lokalne demokratije (LDA) Mostar, Nevladina organizacija "Glas" iz Podgorice, Centar za povezivanje zajednica iz Tirane i Omladinski centar Drenas iz Drenasa i Glogovca.

⁴ OECD, *Multi-dimensional Review of the Western Balkans: From Analysis to Action*, OECD Development Pathways (Paris: OECD Publishing, 2022), <https://doi.org/10.1787/8824c5db-en>.

⁵ Roger A. 2005. *Non-formal Education: Flexible Schooling or Participatory Education?*

SUMMARY

The research titled "Youth Involvement in Nonformal Education: Challenges, Motivations and Recommendations for Improving Youth Sector in B&H" was conducted by Local Democracy Agency (LDA) Mostar as part of the project "Not Neat to be NEET – Building Capacities of the Western Balkans Youth Organizations for More Inclusive Projects and Full Participation of Youth with Fewer Opportunities." Supported by the European Union through the Erasmus+ program, the project aims to enhance youth participation in non-formal education, particularly for those facing socio-economic and geographic barriers.

The research analyzed youth participation in non-formal education and youth programs in Bosnia and Herzegovina (B&H), identifying key challenges and opportunities. It examined barriers preventing young people from engaging, factors encouraging participation, and the role of youth workers in inclusion. The study targeted young people aged 15-30 and youth workers across B&H, with a focus on rural areas where participation is limited due to structural challenges. A mixed-method approach combined quantitative and qualitative research. The study included a survey of 60 participants, two focus groups, and individual interviews with youth and youth workers to provide in-depth insights.

Findings indicate that while many young people participate in nonformal education, participation rates vary by age, gender, and location. Young men and older youth (27-30 years old) are less involved compared to younger participants and females. Most participants reported improved communication, teamwork, and organizational skills through nonformal education, emphasizing its impact on personal and professional development.

Several key barriers to participation were identified. Many young people are unaware of available programs, highlighting the need for better outreach. Time constraints due to school and work obligations also prevent engagement of young people. Negative perceptions about non-formal education persist, with some youth viewing it as irrelevant to their careers or elitist. Geographic challenges limit access, as many youth from small towns and rural areas struggle with transportation within their own city or between cities. Socio-economic barriers also play a role, as lower-income youth face difficulties covering costs like travel and accommodation. Parental and community influence significantly impacts youth participation. Many parents fail to recognize the link between non-formal education and employment, leading to skepticism about the value of youth programs. This underscores the need for community involvement and awareness campaigns to shift perceptions and encourage participation.

The role of youth workers is critical in fostering engagement, but they face networking, training, and financial challenges. A lack of structured mentorship, clear protocols for work with marginalized youth, and professional development opportunities limits their ability to support young people. Many also experience burnout and resource constraints, affecting the quality of programs delivered.

This research highlights the importance of expanding access to non-formal education, increasing outreach, and addressing socio-economic and geographical barriers. Youth workers require better training, financial support, and mentorship to be more effective. Additionally, engaging parents and communities in awareness initiatives can create a more supportive environment that can lead to higher youth participation in nonformal education.

The study provides a foundation for policy recommendations and future youth programs aimed at creating a more inclusive and accessible non-formal education sector in B&H and the wider Western Balkans region.

SAŽETAK

Istraživanje predstavlja osnovne nalaze - ključne izazove i probleme sa kojima se susreću mladi i omladinski radnici, te preporuke za eventualna unapređenja u polju pitanja uključivanja mladih u neformalno obrazovanje i poboljšanja statusa omladinskih radnika u Bosni i Hercegovini. Preporuke predstavljaju svojevrsni poziv omladinskim radnicima, organizacijama civilnog društva, akademskoj zajednici, stručnjacima i široj javnosti za daljnji rad i unapređenje položaja mladih u društvu.

Problemi koje mladi i omladinski radnici prepoznaju, a koji su ovdje predstavljeni zahtijevaju multidisciplinarni i koordinirani sistemski pristup svih odgovornih za pitanja mladih, pa i samih mladih u tijelima koja se bave pitanjima mladih.

Naime, rezultati istraživanja pokazuju da je učešće u neformalnom obrazovanju u BiH neujednačeno i zavisi od faktora poput spola, starosne dobi i geografskog područja. Mladi muškarci i stariji mladi (27-30 godina) rjeđe učestvuju u omladinskim programima, dok su mlađe generacije i žene aktivniji učesnici. Među ključnim benefitima neformalnog obrazovanja ispitanici su istakli razvoj komunikacijskih i organizacijskih vještina, unapređenje timskog rada i povećanje kapaciteta za pisanje i implementaciju projekata. Ipak, istraživanje je ukazalo i na niz prepreka koje ograničavaju učešće mladih, uključujući nedostatak informacija, vremenska ograničenja, finansijske barijere i negativne percepcije neformalnog obrazovanja.

Poseban izazov predstavlja geografska dostupnost omladinskih programa. Mladi iz ruralnih sredina i manjih gradova često nemaju pristup programima zbog centralizacije aktivnosti u većim urbanim sredinama i ograničene javne infrastrukture prevoza. Socio-ekonomski faktori također igraju ključnu ulogu, jer mladi iz manje privilegovanih slojeva društva nailaze na finansijske prepreke poput troškova prevoza, smještaja i dnevnih izdataka tokom učešća u programima. Pored toga, istraživanje je pokazalo da roditelji i lokalne zajednice često ne prepoznaju vrijednost neformalnog obrazovanja, što može dodatno obeshrabrili mlade da se uključe u omladinske aktivnosti.

Omladinski radnici, koji igraju ključnu ulogu u promociji neformalnog obrazovanja, suočavaju se s izazovima poput nedostatka finansijskih resursa, ograničenih mogućnosti stručnog usavršavanja, nedostatka protokola koji jasno definišu rad sa mladima iz marginaliziranih kategorija i potrebe za inovativnim pristupima u radu s mladima. Ključni prijedlozi za unapređenje omladinskog sektora uključuju poboljšanje promocije neformalnog obrazovanja, prilagođavanje programa potrebama mladih u lokalnim zajednicama, povećanje finansijske podrške za omladinske radnike i organizacije, jačanje mentorske podrške za nove učesnike, te veće vrednovanje omladinskog angažmana kroz zakonski okvir.

Na osnovu nalaza istraživanja, preporučuje se veće ulaganje u decentralizaciju omladinskih programa kako bi aktivnosti bile dostupne mladima iz svih dijelova BiH. Također, potrebno je sistemski raditi na mijenjanju percepcije neformalnog obrazovanja kroz informativne kampanje usmjerene na mlade, roditelje i lokalne zajednice. Digitalizacija i inovacije u omladinskim programima, kao i diversifikacija tema, mogu dodatno povećati njihovu atraktivnost, dok bi poboljšana saradnja između nevladinog sektora i obrazovnih institucija omogućila dugoročnu održivost neformalnog obrazovanja.

Zaključno, istraživanje naglašava potrebu za sveobuhvatnim i inkluzivnim pristupom omladinskom sektoru kako bi svi mladi, bez obzira na spol, socio-ekonomski status ili mjesto stanovanja, imali jednake mogućnosti za učešće u neformalnom obrazovanju i omladinskim aktivnostima.

SVRHA ISTRAŽIVANJA

Projekat “Nije poželjno biti neangažovan – izgradnja kapaciteta omladinskih organizacija Zapadnog Balkana za inkluzivnije projekte i puno učešće mladih sa umanjenim mogućnostima” osmišljen je sa ciljem rješavanja ključnog problema neuključenosti mladih i prepreka za njihovo učešće u neformalnom obrazovanju, obukama i omladinskom radu širom Zapadnog Balkana. Ovo istraživanje igra ključnu ulogu u identifikaciji strukturnih, ekonomskih i društvenih prepreka sa kojima se suočavaju mladi, posebno oni koji se suočavaju sa ekonomskim, socijalnim, obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i geografskim barijerama prilikom pristupa omladinskim programima i uslugama u Bosni i Hercegovini.

Primarna svrha ovog istraživanja je prikupljanje i analiza kvalitativnih i kvantitativnih podataka o preprekama i faktorima koji o(ne)mogućavaju učešće mladih u Bosni i Hercegovini. Ispitivanjem perspektiva omladinskih radnika i mladih, istraživanje nastoji pružiti uvid omladinskim organizacijama kako bi dizajnirale i implementirale inkluzivnije i pristupačnije omladinske programe i usluge.

Pored toga, nalazi ovog istraživanja doprinijet će razvoju metodologije za neformalno obrazovanje, osiguravajući da budući projekti i programi efikasno angažuju mlade, posebno one koji se suočavaju sa ekonomskim, društvenim, obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i geografskim preprekama.

Kako bi ostvarilo ovu svrhu, istraživanje se vodi sljedećim istraživačkim pitanjima:

1. Koje prepreke doživljavaju mladi, s naglaskom na one koji se suočavaju sa socijalnim, ekonomskim, obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i geografskim barijerama, pri pristupu omladinskim uslugama koje nude organizacije koje rade s mladima?
2. Koji faktori omogućavaju mladima, s naglaskom na one koji se suočavaju sa socijalnim, ekonomskim, obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i geografskim barijerama, pristup omladinskim uslugama koje nude organizacije koje rade s mladima?
3. Koje prepreke doživljavaju organizacije koje rade s mladima u identifikaciji i dosezanju mladih koji se suočavaju sa socijalnim, ekonomskim, obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i geografskim barijerama?
4. Koji faktori omogućavaju organizacijama koje rade s mladima da identifikuju i dosegnu mlade koji se suočavaju sa socijalnim, ekonomskim, obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim i geografskim barijerama?

OBIM ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje fokusira se na mlade osobe u dobi od 15 do 30 godina, kao i na omladinske radnike angažovane u organizacijama koje rade sa mladima u Bosni i Hercegovini. Posebna pažnja u ovom istraživanju posvećena je mladim osobama koji žive u manjim gradovima ili opštinama, ruralnim područjima, te ruralnim dijelovima većih gradova, gdje je učešće mladih često ograničeno zbog strukturalnih nedostataka.

S obzirom na decentralizovanu strukturu upravljanja Bosne i Hercegovine, istraživanje obuhvata tri ključne administrativne jedinice: Federaciju Bosne i Hercegovine, Republiku Srpsku i Brčko distrikt. Odabrane opštine za ovo istraživanje su: Brčko distrikt, Livno, Novi Grad, Srebrenica, Trebinje, Velika Kladuša i Zavidovići. Ove lokacije su strateški izabrane na osnovu specifičnih socio-ekonomskih i geografskih faktora koji su u skladu s ciljevima projekta.

Odabrane opštine karakteriše ekonomska nerazvijenost, ograničen pristup mogućnostima zapošljavanja, obrazovanja i infrastrukturi usmjerenoj prema mladim ljudima, što rezultira visokim stopama nezaposlenosti, niskim nivoom angažmana mladih i emigracijom u veće gradove ili susjedne zemlje.

Pet od sedam odabranih opština/gradova nalazi se u blizini državnih granica, što ih čini podložnijim ekonomskim i socijalnim migracijskim trendovima, jer mladi, zbog nedostatka lokalnih prilika, traže mogućnosti u susjednim zemljama. Pored toga, tri od sedam ovih opština nalaze se izvan glavnih ekonomskih centara i saobraćajnih ruta, što dodatno otežava pristup tržištu rada, visokoškolskim ustanovama i omladinskim programima. Ruralni ili poluurban karakter ovih opština (izuzev Brčko distrikta, koji je izabran zbog posebnog administrativnog statusa) dodatno doprinosi društvenoj izolaciji, pri čemu mladi imaju otežan pristup kulturnim, obrazovnim i profesionalnim razvojnim mogućnostima.

Cilj ovog istraživanja je identificirati specifične prepreke koje ograničavaju učešće mladih u neformalnom obrazovanju i građanskom angažmanu, kao i prepoznati potencijalne faktore koji mogu podstaći njihovu inkluziju te primjere dobre prakse koji bi se mogli prilagoditi u sličnim socio-ekonomskim kontekstima.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje o participaciji mladih u Bosni i Hercegovini realizovano je kao odgovor na potrebu za dubljim razumijevanjem prepreka i mogućnosti za uključivanje mladih u neformalno obrazovanje, omladinske projekte i društvene aktivnosti.

Mladi u Bosni i Hercegovini nisu homogena grupa – razlike u ekonomskom statusu, obrazovanju, lokaciji stanovanja i socijalnim faktorima značajno utiču na njihove mogućnosti i potrebe. Fokus ovog istraživanja stavljen je na mlade izvan glavnih ekonomskih centara, koji žive u ruralnim sredinama, mjestima udaljenim od glavnih saobraćajnih pravaca ili u blizini državnih granica, gdje su izraženi trendovi ekonomske i socijalne migracije. Poseban fokus stavljen je na mlade iz navedenih dijelova države koji trenutno nisu zaposleni, ne pohađaju neki od oblika formalnog obrazovanja, a u pristupu omladinskim programima se suočavaju s ekonomskim, socijalnim, zdravstvenim i geografskim barijerama. Ova ciljana analiza omogućava identifikaciju specifičnih izazova koje imaju mladi u ovim područjima, kao i razvoj preporuka za povećanje njihove participacije.

Geografski obuhvat istraživanja definiran je uzimajući u obzir administrativnu strukturu Bosne i Hercegovine, koja je podijeljena na Federaciju Bosne i Hercegovine (FBiH), Republiku Srpsku (RS) i Brčko distrikt. Svaki od entiteta, za potrebe ovog istraživanja dodatno je podijeljen na tri regije – sjevernu, centralnu i južnu – a u okviru njih odabrane su manje općine i ruralne zajednice s manje od 50.000 stanovnika kao istraživački uzorci. Brčko distrikt, zbog svog posebnog administrativnog statusa, tretira se kao zasebna istraživačka jedinica, ali s naglaskom na manje ruralne zajednice unutar distrikta.

Uzimajući u obzir navedeno, kao ciljane istraživačke lokacije odabrani su: Brčko Distrikt, Livno, Novi Grad, Srebrenica, Trebinje, Velika Kladuša i Zavidovići.

U metodološkom smislu, istraživanje je sprovedeno korištenjem mješovitog istraživačkog pristupa, kombinujući kvantitativne i kvalitativne metode za dublju analizu problema. Primijenjen je sekvencijalni eksplanatorni dizajn istraživanja, gdje su kvantitativni podaci iz ankete poslužili kao osnova za formulisanje istraživačkih pitanja koja su dalje produbljena kroz fokus grupe i intervjue. Polustrukturirani intervjui se, za potrebe ovog istraživanja, koriste kao opcioni metod u slučaju da prikupljeni podaci nisu dovoljni za završetak istraživanja.

Kvantitativni dio istraživanja realizovan je putem online anketiranja, a anketu je ispunilo 60 mladih ljudi. Kvalitativni dio istraživanja, sproveden kroz dvije fokus grupe i individualne intervjue, te je omogućio detaljniju analizu barijera i motivatora za učešće mladih u omladinskim programima.

Ovaj pristup omogućava triangulaciju podataka, odnosno analizu fenomena iz više perspektiva, čime se osigurava veća pouzdanost rezultata i pruža temeljan uvid u faktore koji utiču na participaciju mladih u istraživanjem obuhvaćenim lokalnim zajednicama.

UZORAK

U istraživanju koje koristi mješovite metode, izazov procjene veličine uzorka ne odnosi se samo na statističke izračune, već i na razmatranje kontekstualne relevantnosti podataka.

Prilikom kreiranja uzorka za ovo istraživanje, cilj je bio osigurati relevantnost i reprezentativnost u okviru administrativne podjele Bosne i Hercegovine, koja uključuje Federaciju Bosne i Hercegovine (FBiH), Republiku Srpsku (RS) i Brčko distrikt. Iako istraživanje obuhvata mlade i omladinske radnike iz cijele Bosne i Hercegovine, fokus istraživanja stavljen je na mlade i omladinske radnike iz manjih gradova i

ruralnih zajednica, koje su udaljene od glavnih ekonomskih centara i saobraćajnih ruta, te često pogođene ekonomskim i društvenim migracijama.

Cilj istraživanja je, kroz online upitnik, uključiti 80 mladih osoba u dobi od 15 do 30 godina, koje žive u najmanje 10 različitih manjih zajednica širom zemlje, te najmanje 9 mladih i najmanje 9 omladinskih radnika kroz fokus grupe predviđene za njih. Kada je riječ o raznovrsnosti i inkluziji, cilj je uključiti raznoliku grupu učesnika, uključujući osobe različitih rodnih identiteta, etničkih i kulturnih pozadina, te nastojati uključiti učesnike koji se suočavaju sa više barijera istovremeno.

Istraživanje se temelji na pretpostavci da nevladine organizacije koje djeluju u lokalnim zajednicama imaju kapacitete i relevantne podatke o mladima i omladinskim radnicima, te mogu pomoći u ciljanom odabiru učesnika za online fokus grupe, dok će se za online upitnik koristiti metoda slučajnog uzorka.

Kriterij prilikom odabira

Profil lokalnih zajednica, općina i gradova

Istraživanje će se fokusirati na manje zajednice s populacijom manjom od 50.000 stanovnika, s posebnim naglaskom na ruralna područja i one zajednice udaljene od glavnih ekonomskih i saobraćajnih tokova. Ove zajednice se odlikuju ograničenim pristupom obrazovnim, zdravstvenim i socijalnim uslugama. Među glavnim potrebama mladih u tim područjima izdvajaju se visoka stopa nezaposlenosti, nizak nivo građanskog angažmana, te ograničen broj dostupnih neformalnih obrazovnih programa

Profil mladih osoba za potrebe fokus grupe

Fokus grupa za mlade osobe će obuhvatiti 9-10 mladih osoba u dobi od 15 do 30 godina, koje žive u sedam različitih zajednica ispod 50.000 stanovnika. Kriterij za uključivanje su mladi koji se nalaze u nepovoljnom položaju u odnosu na svoje vršnjake, posebno kada je riječ o učestvovanju u programima, obrazovanju i sistemima obuke. Barijere koje otežavaju njihovo uključivanje obuhvataju ekonomske (niska primanja, nezaposlenost, oslanjanje na socijalnu pomoć ili finansijska nestabilnost), društvene (marginalizacija ili antisocijalna ponašanja), obrazovne (rano napuštanje školovanja, nizak akademski uspjeh ili otežan pristup obrazovnim programima), zdravstvene (fizički, mentalni ili senzorni invaliditeti, hronične bolesti ili drugi zdravstveni izazovi), kulturne (pripadnost etničkim i nacionalnim manjinama, jezičke ili kulturne prepreke), te geografske barijere (život u područjima sa ograničenom infrastrukturom, javnim prijevozom ili osnovnim uslugama).

Prednost za učešće u fokus grupi će imati mladi koji su u posljednje tri godine učestvovali u manje od tri neformalna obrazovna događaja, uključujući Erasmus+ i druge inicijative.

Profil omladinskih radnika za potrebe fokus grupe

Istraživanje tj. fokus grupa za omladinske radnike će obuhvatiti 9 do 10 omladinskih radnika koji su zaposleni, na puno ili skraćeno radno vrijeme, ili volontiraju u organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima mladih. Omladinski radnici moraju imati provjerljivo iskustvo u radu sa mladima koji se suočavaju sa prethodno navedenim barijerama, kao i u kreiranju omladinskih projekata u trajanju od najmanje jedne godine. Najmanje trećina od ciljanog broja učesnika u fokus grupi treba dolaziti iz organizacija civilnog društva koje imaju sjedište u ruralnoj zajednici.

Profil organizacije civilnog društva

Organizacije civilnog društva za potrebe ovog istraživanja obuhvataju širok spektar struktura, uključujući omladinske organizacije civilnog društva koje djeluju na lokalnom nivou, kao i druge organizacije koje, iako nisu isključivo omladinske, rade sa mladima.

Pored navedenog, za potrebe ovog istraživanja, uključeni su i omladinski centri i omladinski mediji, bilo osnovani od strane organizacija ili kao dio lokalnih gradskih ili općinskih struktura, lokalni omladinski uredi, organizacije koje okupljaju mlade sa invaliditetom (fizičkim ili mentalnim) i pripadnike manjinskih grupa, kao i studentska udruženja i kulturne organizacije za mlade. Pored formalno registrovanih organizacija, neformalne grupe mladih predstavljaju još jedan važan segment unutar ove cjeline.

Organizacije moraju djelovati u malim zajednicama ili pružati usluge mladima suočenim sa navedenim barijerama.

ISTRAŽIVAČKI INSTRUMENTI

Za kvantitativni dio istraživanja korištena je online anketa, alat koji omogućava brzu i efikasnu distribuciju pitanja putem internetske veze. Web anketa je strukturirana kao niz online pitanja koja su specifično dizajnirana za prikupljanje podataka od ciljane grupe, u ovom slučaju mladih osoba.

Anketu su učesnici ispunjavali putem internetske veze, što je omogućilo brzo prikupljanje odgovora, te mogućnost prikupljanja podataka u svim dijelovima Bosne i Hercegovine, među mladima koji imaju pristup internet vezi. Podaci su prikupljeni u okviru perioda od 21 dan.

Pored toga, ova metoda omogućava automatsko sortiranje podataka u bazu podataka i konzistentnost u odgovorima, čime se olakšava analiza rezultata. Pouzdanost je dodatno osigurana minimiziranjem izvora grešaka u mjerenju, kao što je pristrasnost osobe koja prikuplja podatke. Kako bi se izbjegla ta pristrasnost, istraživač je bio odgovoran za distribuciju, obradu i analizu upitnika, čime je osigurana i sadržajna validnost istraživanja.

Web anketa je omogućila anonimnost učesnicima, jer nije bilo obavezno unositi osobne podatke, čime je smanjena mogućnost pristrasnosti u odgovorima. Također, većina pitanja u anketi bila su zatvorenog tipa, što je olakšalo usporedbu odgovora među različitim grupama i omogućilo jednostavnu analizu podataka. Prednost ove metode je i u tome što je omogućila dosljedno i efikasno prikupljanje podataka, eliminirajući varijacije.

Da bi se postigla sadržajna validnost, upitnik je uključivao različita pitanja o statusu i inkluziji ciljane skupine. Pitanja su formulisana na osnovu analize dostupnih podataka prije početka istraživanja, kako bi se osiguralo da predstavljaju ključne aspekte za ovo istraživanje. Pitanja su formulirana jednostavnim jezikom radi jasnoće i lakšeg razumijevanja, a ciljna grupa je dobila precizna uputstva za njihovo popunjavanje.

Kako je već spomenuto, kvalitativni podaci u ovom istraživanju korišteni su kao dodatna pojašnjenja kvantitativnih podataka. Online fokus grupe su odabrane kao brz i ekonomičan način prikupljanja velikih količina kvalitativnih podataka u relativno kratkom vremenskom periodu, obuhvaćajući ciljane općine/gradove, nakon prikupljanja svih kvantitativnih podataka sa terena i preliminarne kvantitativne analize.

Prilikom izvođenja online fokus grupa korišten je strukturirani protokol sa unaprijed zadanim pitanjima koja prate glavni anketni upitnik, kao i pitanjima koja nastoje prikupiti dodatne informacije i pojašnjenja

stavova, problema i potreba mladih na teme obuhvaćene istraživanjem. Učesnici fokus grupa nisu imali priliku unaprijed vidjeti pitanja koja su im postavljena.

Pitanja za fokus grupe bila su:

- Kratka i jasna,
- Fokusirana na jednu dimenziju,
- Formulirana nedvosmisleno,
- Otvorenog tipa ili oblikovana kao upotpunjavanje rečenica,
- Nisu izazivala nelagodu ili neprijatnost,
- Formulirana na način da se ne mogu odgovoriti jednostavnim "da" ili "ne".

Istraživač je proveo dvije online fokus grupe u periodu od dva dana sa navedenim ciljnim grupama. Prva fokus grupa obuhvatila je omladinske radnike, dok je druga fokus grupa posvećena mladima koji se suočavaju sa različitim vrstama prepreka (ekonomske, društvene, zdravstvene, prepreke povezane s obrazovnim sistemima i obukama, itd.). Učesnici su odabrani na način da zadovolje prethodno navedene kriterije kako bi se omogućile usporedbe i bolje razumijevanje oblasti koje zahtijevaju poboljšanje.

Fokusn grupe su provedene putem Google Meets platforme, gdje su učesnici imali mogućnost interaktivne komunikacije sa drugim članovima grupe. Pitanja su postavljena na način koji omogućava slobodnu diskusiju među učesnicima, a sve fokus grupe zabilježene su audiozapisom za interne potrebe istraživača.

Polustrukturirani intervjui su korišteni kao dodatna metoda u slučaju kada podaci prikupljeni putem fokus grupa nisu dovoljni za cjelovitu analizu istraživanja. Ova metoda omogućila je prikupljanje dodatnih kvalitativnih informacija kroz kombinaciju strukturiranih i nestruktuiranih pitanja, pri čemu su intervjui pratili unaprijed određeni tematski okvir. Time je učesnicima omogućeno da slobodno izraze svoja mišljenja i iskustva, dok je istraživač osigurao da razgovor ostane usmjeren na ključne teme istraživanja. Prilikom odabira učesnika vođeno je računa da se zadovolje prethodno navedeni kriteriji.

ANALIZA PODATAKA

Analiza prikupljenih podataka provedena je korištenjem deskriptivne statistike. Rezultati su obrađeni kroz frekvencijske tabele te grafički prikazani u obliku kružnih dijagrama i stubičastih grafikona.

Otvorena pitanja su analizirana primjenom kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja, sa ciljem identifikacije i kvantifikacije ključnih koncepata i karakteristika. Nalazi su tekstualno interpretirani i predstavljeni u sveobuhvatnom izvještaju, koji sintetizuje rezultate dobijene različitim istraživačkim metodama.

REZULTATI ONLINE ANKETE

KARAKTERISTIKE UZORKA

Prema zadnjem popisu stanovništva⁶ (2013. godina) u Bosni i Hercegovini živi 3.531.159 osoba, od kojih 773.850 mladih ljudi između 15 i 30 godina starosti tj. 21.9% ukupnog stanovništva. Dublja analiza mladih po dobnim klasterima pokazuje da u dobnj kategoriji 27-30 godina imamo najveći udio osoba (26.3%) u populaciji mladih.

Prema spolnoj strukturi u Bosni i Hercegovini živi 1.732.270 tj. 48.1% muškaraca, i 1.798.889 tj. 50.9% žena.

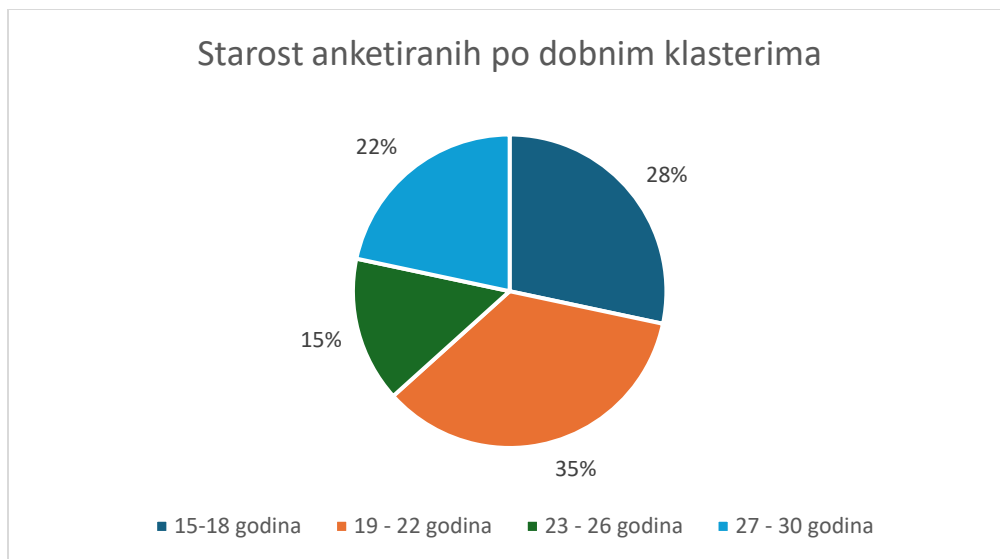
Ukupno stanovnika	15-18 godina	19-22 godine	23-26 godina	27-30 godina	Ukupno 15-30 godina	Postotak stanovništva	M	Ž
3.531.159	199.293	175.031	196.285	203.241	773.850	21.9%	1.732.270	1.798.889
	25.7%	22.6%	25.4%	26.3%			49.1%	50.9%

Tabela 1: Ključni demografski podaci

(Izvor: Agencija za statistiku BiH)

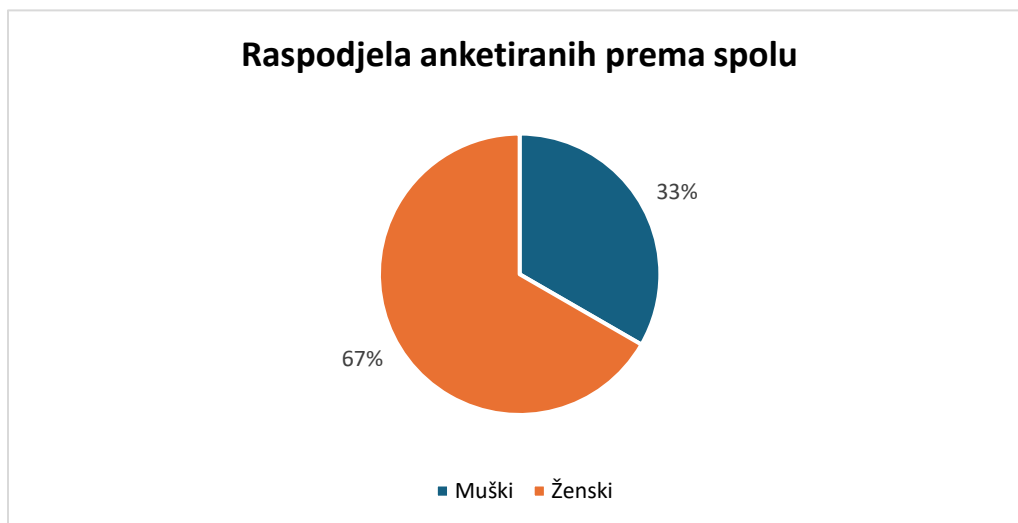
U sklopu ovog istraživanja anketirano je 60 mladih ljudi između 15 i 30 godina starosti. Najveću grupu čine ispitanici uzrasta 19-22 godine, koji predstavljaju 35%. Slijedi grupa 15-18 godina, koja čini 28,3%. Mladi uzrasta 23-26 godina čine 18,3%, dok grupa 27-30 godina obuhvata 21,7% (13 učesnika). Ova raspodjela pokazuje uravnoteženu zastupljenost različitih dobnih kategorija mladih, sa blagom dominacijom mlađih uzrasnih skupina.

⁶ *Rezultati Popisa stanovništva 2013. godine* (Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2013), https://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/RezultatiPopisa_BS.pdf.

Grafik 1: Dobna struktura anketiranih
(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Od ukupno anketiranih osoba, 40 su žene tj. 66,7%, dok je 20 muškaraca tj. 33,3%. Ova raspodjela pokazuje značajnu dominaciju ženskih ispitanika u uzorku.

Grafik 2: Spolna struktura anketiranih
(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Od ukupnog broja anketiranih osoba, većina tj. 60% živi u gradovima sa preko 50.000 stanovnika. U gradovima sa manje od 50.000 stanovnika živi 17 ispitanika tj. 28,3%, dok na selu živi 7 ispitanika tj. 11,7%.

Što se tiče stambene situacije, 47 ispitanika živi sa porodicom, dok njih 13 živi samostalno. Među ispitanicima koji žive sa porodicom, 28 osoba boravi u gradu sa više od 50.000 stanovnika, dok 12 osoba u gradu sa manje od 50.000 stanovnika. S druge strane, među ispitanicima koji žive samostalno, 8 osoba živi u gradu sa više od 50.000 stanovnika, a 5 osoba u gradu sa manje od 50.000 stanovnika. Nijedan ispitanik koji živi na selu ne živi samostalno tj. svih 7 ispitanika živi sa porodicom.

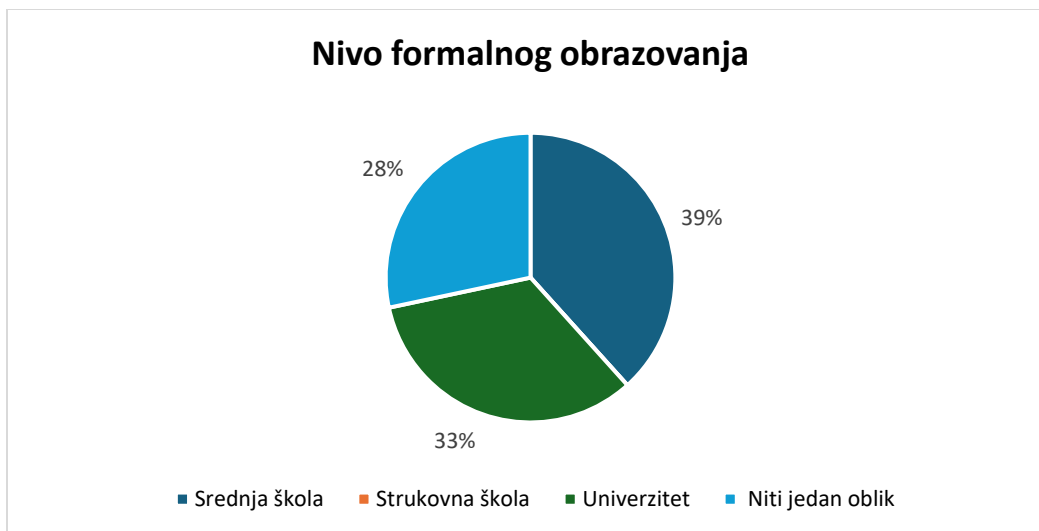
Broj ispitanika		60
VELIČINA ZAJEDNICE	Grad veći od 50.000 stanovnika	60%
	Grad manji od 50.000 stanovnika	28.3%
	Selo	11.6%
ŽIVI SA PORODICOM	Da	78.3%
	Ne	21.6%

Tabela 2: Profil domaćinstava u kojima žive anketirani

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

OBRAZOVANJE

Od ukupno 60 ispitanika, 23 osobe trenutno pohađaju srednju školu, dok nijedan ispitanik ne pohađa strukovnu školu. Na univerzitetu studira 20 ispitanika, dok 17 ispitanika nije uključeno ni u jedan oblik formalnog obrazovanja.

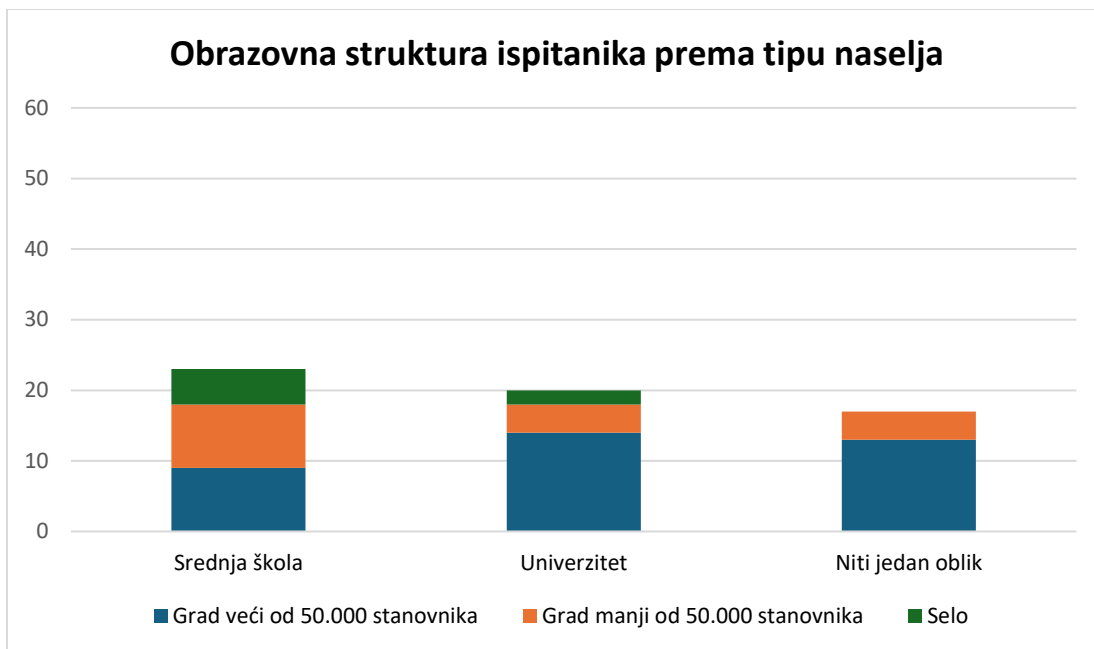
Grafik 3: Nivo obrazovanja anketiranih
(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Obrazovna struktura ispitanika prema tipu naselja pokazuje da najveći broj ispitanika koji pohađaju srednju školu dolazi iz urbanih sredina – 9 iz gradova ispod 50.000 stanovnika i 9 iz gradova iznad 50.000 stanovnika, dok je manji broj srednjoškolaca iz ruralnih područja (5 ispitanika). Na univerzitetu je najviše studenata iz gradova sa preko 50.000 stanovnika (14 ispitanika), dok 4 studenta dolaze iz gradova ispod 50.000 stanovnika, a samo 2 iz ruralnih područja. Kada je riječ o ispitanicima koji trenutno nisu uključeni ni u jedan oblik formalnog obrazovanja, njih 13 živi u gradovima sa preko 50.000 stanovnika, dok 4 dolaze iz manjih gradova, a nijedan iz ruralnih područja.

Analiza podataka pokazuje da je veća zastupljenost studenata u urbanim sredinama vjerovatno rezultat bolje dostupnosti visokoškolskog obrazovanja u većim gradovima, gdje se nalaze univerziteti i druge visokoškolske ustanove.

S druge strane, mali broj univerzitetskih studenata iz ruralnih područja može ukazivati na prisutnost finansijskih prepreka, geografsku udaljenost visokoškolskih ustanova, lošu povezanost ruralnih sredina sa urbanim centrima, kao i na nedostatak institucionalne ili porodične podrške za nastavak obrazovanja. Iako su srednjoškolci iz ruralnih sredina u manjem broju zastupljeni u uzorku, zanimljivo je da nijedan ispitanik iz ruralnih područja nije izvan formalnog obrazovanja. S obzirom da se pitanje odnosilo na veličinu zajednice u kojoj ispitanici borave, ovo može sugerisati da se mladi iz ovih sredina odlučuju na emigraciju u veće sredine u potrazi za boljim obrazovnim i ekonomskim prilikama.

Važno je napomenuti da su ovi nalazi dobijeni na malom uzorku ispitanika, te se ne mogu smatrati reprezentativnim za cjelokupnu populaciju. Međutim, oni ukazuju na moguće trendove koji zahtijevaju dodatna istraživanja.

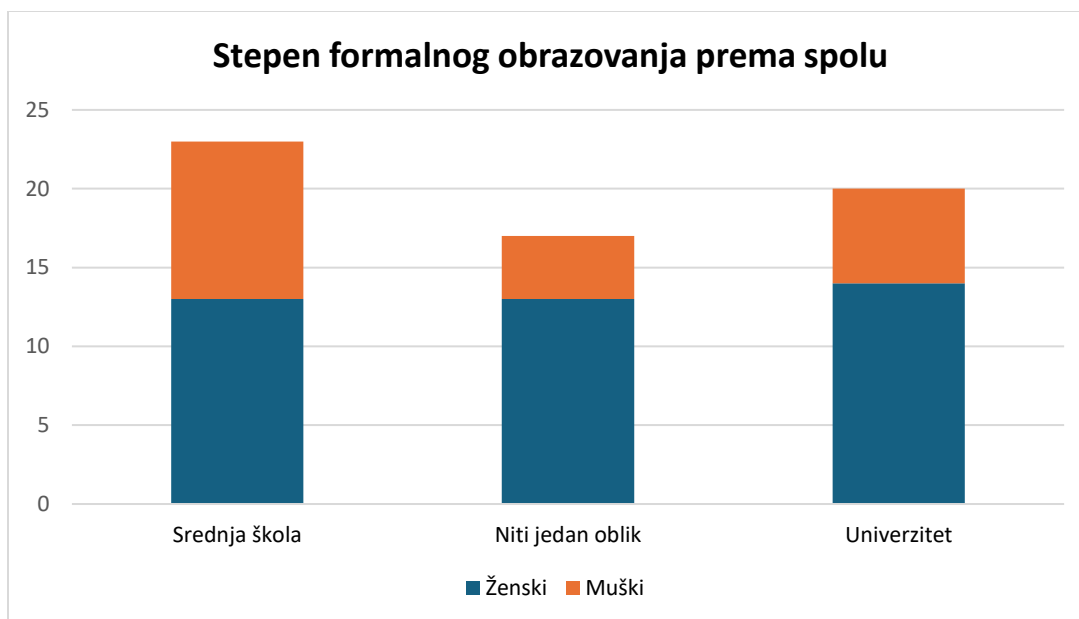

Grafik 4: Formalno obrazovanje prema mjestu boravka

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Proučavajući obrazovnu strukturu prema spolu, rezultati pokazuju da je broj osoba ženskog i muškog spola među srednjoškolcima relativno izjednačen (10 muškaraca i 13 žena). Na univerzitetu je primjetna veća zastupljenost osoba ženskog spola (14 osoba,) u odnosu na osobe muškog spola (6 osoba), dok je među onima koji trenutno ne pohađaju formalno obrazovanje također veći broj osoba ženskog spola (13 u odnosu na 4 osobe muškog spola).

Veća zastupljenost osoba ženskog spola na univerzitetima može biti pokazatelj veće motivacije ili bolje akademske uspješnosti, ali i manje pritiska da uđu na tržište rada u ranijoj fazi života. Osobe muškog spola su u manjem broju zastupljeni u visokom obrazovanju, dok ih je nešto više među onima koji trenutno ne pohađaju formalno obrazovanje, što može ukazivati na raniji ulazak u tržište rada kako bi pomogli u porodičnim poslovima ili pronašli zaposlenje, ali i veće stope napuštanja školovanja.

Grafik 5: Formalno obrazovanje prema spolu

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

ZAPOSLENOST

Rezultati istraživanja pokazuju da je među 60 ispitanika, 42 nezaposleno (70%), dok je 18 zaposleno (30%). Među zaposlenima, 15 ispitanika radi puno radno vrijeme, dok su 3 zaposlena na skraćeno radno vrijeme.

Od 42 nezaposlenih, 3 ispitanika su navela da povremeno rade sezonske ili studentske poslove, dok je 6 ispitanika nezaposleno manje od godinu dana. Troje ispitanika je nezaposleno između 1 do 5 godina. Dok je jedan ispitanik nezaposlen više od 5 godina. Od navedenog broja nezaposlenih, 17 njih nikada nije bilo zaposleno jer su još u formalnom obrazovanju – srednja škola ili univerzitet, dok 12 ispitanika nije dalo odgovor na dužinu njihove nezaposlenosti.

Uvidom u trenutni status obrazovanja 12 ispitanika koji nisu odgovorili na pitanje o dužini nezaposlenosti, možemo vidjeti da sedmero trenutno pohađa srednju školu, a troje pohađa neku visokoškolsku ustanovu. Dvoje ispitanika ne pohađa niti jedan oblik formalnog obrazovanja, a u isto vrijeme je i nezaposleno.

Uzimajući u obzir navedeno, možemo zaključiti da je od ukupnog broja nezaposlenih – 47 osoba, 27 ispitanika nezaposleno zbog nastavka obrazovanja, od toga 18 trenutno pohađa srednju školu, a 9 trenutno pohađa neku visokoškolsku obrazovnu instituciju. Ovo ukazuje da značajan dio mladih u ovoj fazi života još uvijek nije ni tražio stalno zaposlenje. Shodno navedenom, možemo zaključiti da je za većinu nezaposlenih njihov status nije nužno posljedica nedostatka prilika na tržištu rada, već prirodan rezultat njihovog trenutnog obrazovnog statusa.

S obzirom na to da su ispitanici nasumično izabrani, a uzorak od 60 mladih osoba relativno je mali u odnosu na ukupnu populaciju mladih u BiH, ovi nalazi ne mogu biti u potpunosti generalizovani, ali mogu ukazivati na određene trendove.

Jedan od takvih trendova je da mladi u BiH uglavnom ostaju nezaposleni dok su u procesu obrazovanja, što može značiti da srednjoškolci i studenti nemaju dovoljno prilika za paralelno sticanje radnog iskustva, bilo kroz studentske ili honorarne poslove. Ovo može biti posljedica nedostatka prilagođenih radnih prilika za mlade bez iskustva, ali i strukturnih prepreka u obrazovnom sistemu koje ne omogućavaju veću povezanost sa tržištem rada.

Dodatno, činjenica da troje ispitanika radi sezonske ili studentske poslove, dok samo 3 ispitanika prijavljuju dugotrajnu nezaposlenost (1-5 godina), može značiti da mladi koji završe obrazovanje ipak uspijevaju pronaći posao, ali je pitanje da li su ti poslovi stabilni i u skladu sa njihovim kvalifikacijama.

Također, mali broj dugotrajno nezaposlenih može biti posljedica migracijskih trendova, gdje se mladi koji ne mogu pronaći posao u BiH odlučuju na odlazak u inostranstvo.

NEFORMALNO OBRAZOVANJE

Rezultati istraživanja pokazuju da je 46 ispitanika od ukupno 60 izjavilo da je upoznato sa omladinskim programima u svojoj zajednici, dok 14 ispitanika nije imalo tu informaciju. Istovremeno, 41 ispitanik je pohađao neki oblik neformalnog obrazovanja, dok njih 19 nije imalo takvo iskustvo. Ovo ukazuje na relativno visok nivo uključenosti mladih u neformalne obrazovne aktivnosti.

U poređenju sa ovim rezultatima, od ukupno 60 ispitanika, 71.6% njih je učestvovalo u treninzima ili programima razmjene sa drugim mladima u posljednjih 5 godina, dok njih 28.3% nije učestvovalo u treninzima ili programima razmjene.

Interesantan nalaz u ovom istraživanju je da su tri mlade osobe navele da nisu učestvovala u programima neformalnog obrazovanja, dok su istovremeno u odgovorima na pitanja o učešću u treninzima ili razmjenama u posljednjih pet godina označile da su učestvovala u takvim programima na nivou Bosne i Hercegovine. Iako se radi o malom uzorku, ovaj podatak može ukazivati na to da mladi ljudi nemaju jasno razumijevanje šta tačno podrazumijevaju programi neformalnog obrazovanja. Moguće je da se programi kao što su treninzi i razmjene, doživljavaju kao aktivnosti koje se ne smatraju dijelom šireg okvira neformalnog obrazovanja, već kao jedinstveni događaji ili aktivnosti sa posebnim fokusom. Navedeno može ukazivati na potrebu za dodatnim edukacijama i informacijama za mlade ljude, kako bi imali jasniju predstavu o raznim vrstama obrazovnih mogućnosti koje nisu formalnog karaktera.

Grafik 6: Učešće na treninzima ili razmjenama u periodu 2021 - 2025

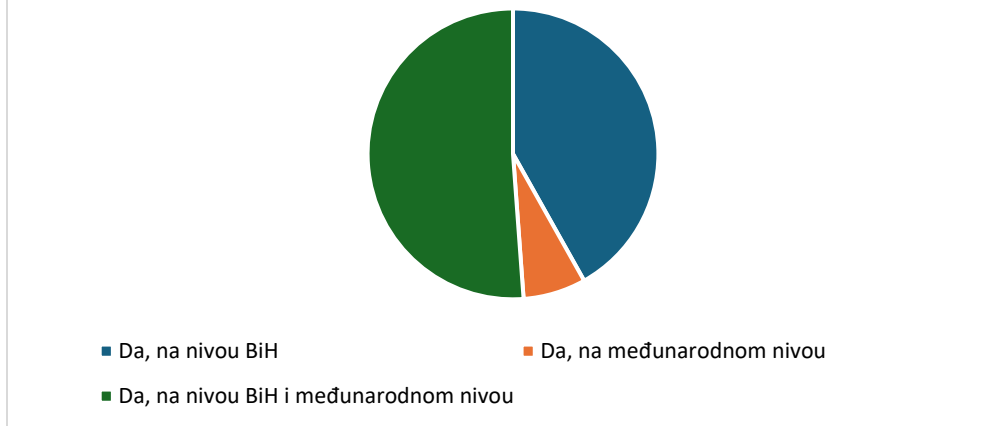
(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Od ukupnog broja ispitanika koji su u zadnjih 5 godina pohađali neki trening ili razmjenu, njih 41.9% je učestvovalo isključivo u aktivnostima na nivou BiH, bilo da su one na lokalnom nivou ili okupljaju mlade iz drugih dijelova države. Ovo može ukazivati na to da su domaći programi najdostupniji mladima, te da oni pretežno koriste prilike koje su bliže njihovim zajednicama, kako u logističkom, tako i u finansijskom smislu.

Nešto veći broj ispitanika – 51.2%%, učestvovao je u aktivnostima na nivou BiH i na međunarodnom nivou. Podaci sugerišu da postoji dobra povezanost između domaćih i međunarodnih prilika, te da mladi koji se uključe u programe na nivou BiH, često nastave da traže prilike i van granica BiH. Ovakav trend može biti posljedica toga što međunarodni programi često traže prethodno iskustvo u omladinskim aktivnostima ili neformalnom obrazovanju što ukazuje da mladi koji su već uključeni u lokalne inicijative imaju veću mogućnost da se prijave i učestvuju na međunarodnim programima.

Nasuprot ovome možemo vidjeti da jako mali broj ispitanika učestvuje u aktivnostima isključivo na međunarodnom nivou – njih 7%. Ovaj podatak ukazuje da je direktan pristup međunarodnim programima, bez prethodnog iskustva u inicijativama na nivou BiH, rijedak. To ukazuje na određene prepreke kao što su informisanost, nedostatak umreženosti, velike finansijski troškovi ili složene aplikacionieprocesi koji mogu otežati pristup međunarodnim programima mladima iz BiH koji nisu ranije bili uključeni u neformalno obrazovanje u svojoj zemlji.

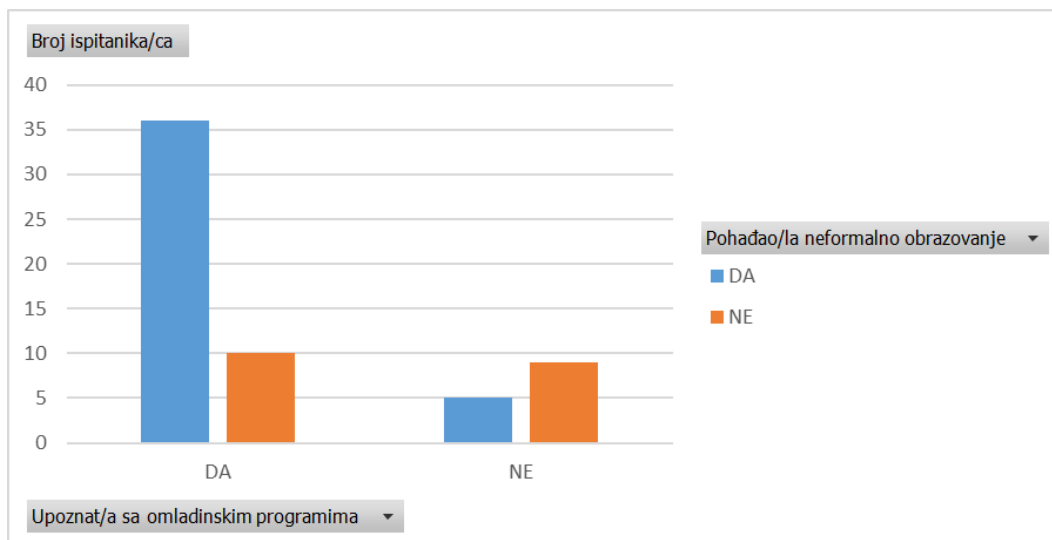
Razina sudjelovanja mladih u treninzima/razmjenama

**Grafik 7: Nivo učešća mladih na treninzima i razmjenama
(državni vs. međunarodni nivo)**

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Kako bismo bolje razumjeli odnos između uključenosti mladih u neformalne obrazovne aktivnosti i informiranosti o omladinskim programima u zajednici, analizirali smo podatke kako bismo utvrdili da li postoji povezanost između ove dvije varijable. Grafički prikaz u nastavku omogućava bolji uvid u ovu korelaciju.

Grafik 8: Povezanost upoznatosti sa mogućnošću za učešće u omladinskim programima i pohađanja neformalnog obrazovanja

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Većina ispitanika koji su upoznati sa omladinskim programima ili aktivnostima u zajednici također su pohađali neki oblik neformalnog obrazovanja. Manji broj ispitanika koji su upoznati sa omladinskim programima ili aktivnostima u zajednici nije pohađao neformalno obrazovanje.

Među onima koji nisu upoznati sa omladinskim programima ili aktivnostima u zajednici, ima više ispitanika koji nisu pohađali neformalno obrazovanje. Samo pet ispitanika koji nisu upoznati sa omladinskim programima ili aktivnostima u zajednici, je ipak učestvovalo u nekom obliku neformalnog obrazovanja što može ukazivati na alternativne izvore informisanja ili lične inicijative.

Pored navedenog, jedno od mogućih objašnjenja može biti činjenica da su se nedavno doselili iz druge sredine. U takvom slučaju, iako su ranije imali priliku učestvovati u neformalnim obrazovnim aktivnostima, u novoj sredini možda još uvijek nisu stekli potrebne informacije o postojećim programima i načinima uključivanja. Ova pretpostavka bi zahtijevala dodatna istraživanja o mobilnosti ispitanika kako bi se potvrdila ili opovrgla.

Ono što možemo zaključiti jeste da rezultati jasno prikazuju povezanost između upoznatosti sa mogućnostima za učešće u omladinskim programima ili aktivnostima u zajednici sa učešćem u nekom obliku neformalnog obrazovanja. Ispitanici koji su informisani o omladinskim programima i aktivnostima u zajednici češće učestvuju u neformalnom obrazovanju, što može ukazivati na to da informisanost o dostupnim mogućnostima igra ključnu ulogu u angažovanju mladih.

Tabela ispod prikazuje podatke o učešću mladih u neformalnom obrazovanju pod dobnim klasterima, spolu i mjestu boravka.

Jesi li pohađao/la neki oblik neformalnog obrazovanja?	Ukupno	M	Ž	15-18 godina	19-22 godine	23-26 godina	27-30 godina	Grad veći od 50.000 stanovnika	Grad manji od 50.000 stanovnika	Selo
Da	68.3%	34.1%	65.8%	26.8%	34.1%	19.5%	19.5%	61%	24.4%	12.2%
Ne	31.6%	31.6%	68.4%	31.6%	36.8%	5.3%	26.3%	52.6%	36.8%	10.5%

Tabela 3: Učešće u neformalnom obrazovanju

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Analizirajući trendove primjetna je značajna razlika između osoba ženskog spola i osoba muškog spola. Čak 65.8% ispitanica je učestvovalo u neformalnom obrazovanju, dok je taj procenat za osobe muškog spola znatno niži - 34.1%. Ovo može ukazivati na veću zainteresovanost osoba ženskog spola za aktivnosti u neformalnom obrazovanju ili na dostupnost programa koji više odgovaraju njihovim interesima.

Mladi od 19 do 22 godine su najviše zastupljeni u neformalnom obrazovanju – njih 34.1%, dok je najstarija grupa mladih (27-30 godina) značajno manje učestvuju u neformalnom obrazovanju – 19.5%. Ovo može ukazivati da su neformalni obrazovni programi češće usmjereni ka mlađim populacijama, dok starije grupe mladi ljudi manje osjećaju potrebu za učešćem ili nemaju vremena za ovakav vid edukacije zbog ulaska na tržište rada u ovom periodu života. Iako rezultati istraživanja sugeriraju da su starosne grupe 15-18 godina i 19-22 godine ciljna publika omladinskih programa, ipak postoji značajan broj mladih koji nisu uključeni u ove programe.

Učešće u neformalnom obrazovanju je najzastupljenije kod ispitanika u gradovima iznad 50.000 stanovnika (61%), dok je niže u manjim gradovima (24.4%) i selima (12.2%). Ovaj trend može biti rezultat veće dostupnosti neformalnih obrazovnih programa u urbanim sredinama, gdje postoje organizacije civilnog društva, institucije, resursi, ali i zainteresovanost donatora za organizaciju ovakvih aktivnosti. Nasuprot tome, mladi iz ruralnih sredina imaju manje prilika za učešće, što ukazuje na potrebu za decentralizacijom neformalnog obrazovanja i većim ulaganjima u dostupnost ovih programa u manjim zajednicama.

MLADI KOJI NISU UČESTVOVALI U TRENINZIMA ILI RAZMJENAMA

Aplicirali na trening ili razmjenu

Od 17 mladih koji nisu učestvovali u treninzima ili razmjenama njih troje tj. 17.6% je apliciralo na neke od ovih programa u posljednjih 5 godina. Među ovim mladima kao glavni razlog za prijavu na program najviše se ističe želja za upoznavanjem mladih ljudi iz drugih zemalja. Kao drugi razlog za prijavu mladi ističu atraktivnu lokaciju na kojoj se događaj održavao i naposljetku želju za stjecanjem znanja ili vještina vezanih za temu događaja.

Nisu nikada aplicirali na trening ili razmjenu

Četrnaest mladih ljudi tj. 82.3% nije nikada apliciralo na treninge ili razmjene u posljednjih 5 godina. Istovremeno, njih 8 tj. 57.1% u navedenom periodu nije ni čitalo o održavanju takvih događaja. Kao glavni razlog za ne sudjelovanje na treninzima ili razmjenama ispitanici prvenstveno navode nedostatak vremena zbog školskih, porodičnih i/ili poslovnih obaveza, te nedostatak informisanosti o ovoj vrsti događaja. Po jedan ispitanik je kao razlog naveo nezainteresovanost za ovakve vrste programa, te visoku dobnu granicu za treninge ili razmjene.

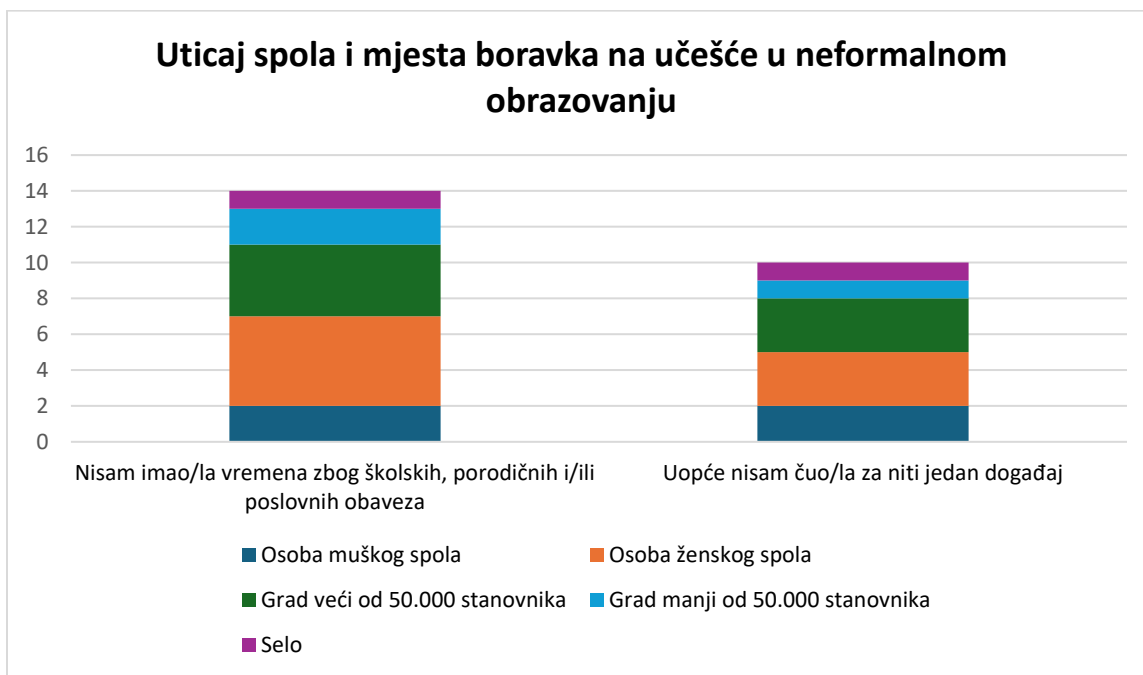
Grafik 9: Glavni uzroci spriječenosti učešća na treninzima i razmjenama

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Osobe ženskog spola češće navode nedostatak vremena kao glavni razlog spriječenosti učešća. Ovo može biti povezano sa većim opterećenjem školskim obavezama, s obzirom da osobe ženskog spola češće ostaju uključene u formalno obrazovanje. Pored toga, ovaj podatak može ukazivati na veću opterećenost porodičnim obavezama među osoba ženskog spola. Neinformisanost kao razlog navelo je podjednako

pogađa oba spola, što ukazuje na opštu potrebu za boljom vidljivošću organizacija civilnog društva i korištenje komunikacijskih kanala koje koristi ova ciljna grupa.

Mladi iz gradova većih od 50.000 stanovnika najviše navode nedostatak vremena kao prepreku, što može ukazivati na užurbaniji način života, veće obaveze, ali i zasićenost ovih sredina sa programima neformalnog obrazovanja. Mladi iz manjih gradova i sela češće ističu da nisu čuli za događaje, što može biti rezultat manjeg broja dostupnih programa u njihovim sredinama, ali slabije informisanosti o programima koji postoje u njihovim sredinama.

Grafik 10: Glavne prepreke za učešće u neformalnom obrazovanju prema spolu i mjestu boravka

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Većina ispitanika smatra da bi imali koristi od učešća u ovim programima – njih 7, dok njih 6 nije sigurno da li bi imali koristi od sudjelovanja na ovim programima. Ovaj rezultat ukazuje na to da većina ispitanika prepoznaje potencijalne koristi neformalnog obrazovanja, ali postoji i određena doza nepovjerenja i sumnje kod manjeg broja ispitanika.

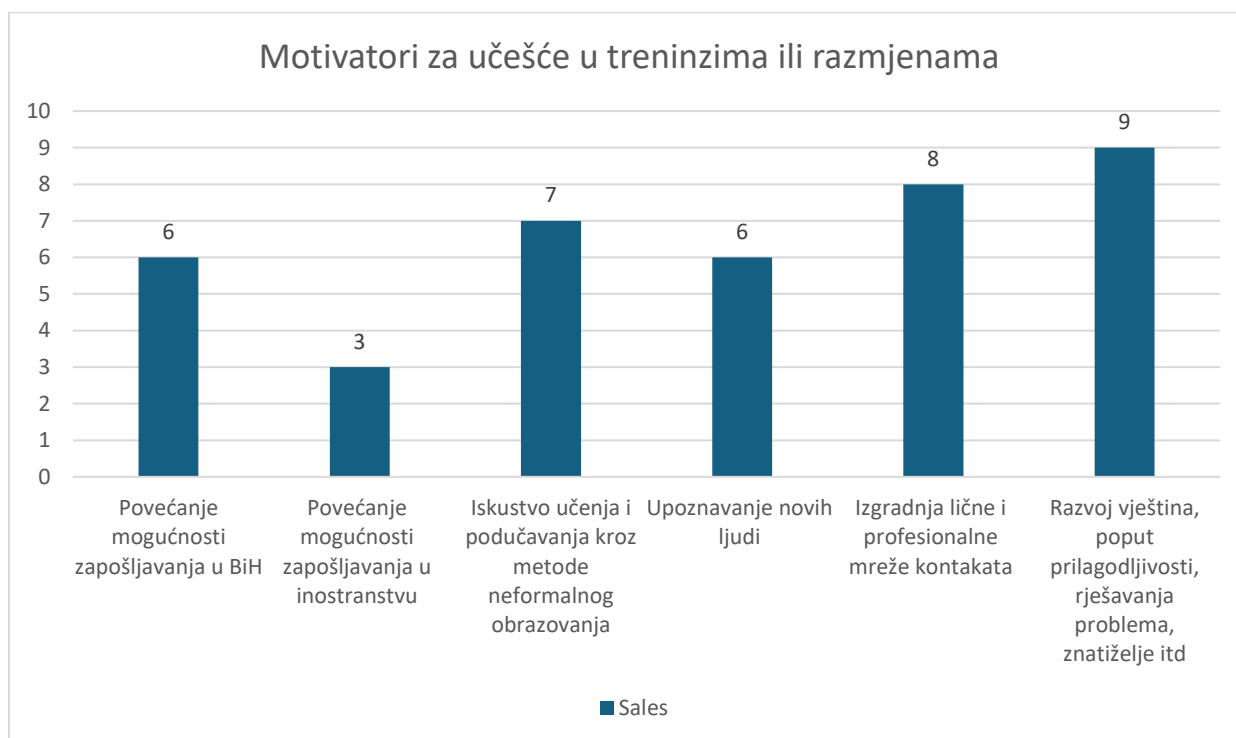
Zanimljivo je da samo jedan ispitanik u potpunosti odbacuje vrijednost ovih programa. Kao razlog, ispitanik je naveo sljedeće:

Svi koji idu na takve aktivnosti su tako naporni. I nebriga me.

(Grad veći od 50.000 stanovnika, osoba muškog spola)

Njegov profil - mlada osoba muškog spola (19-22 godine) koja trenutno pohađa neku od visokoobrazovnih institucija, dolazi iz urbanog područja i nikada nije učestvovao u neformalnom obrazovanju - može ukazivati na nekoliko faktora. Jedan od njih može biti da nedostatak direktnog iskustva rezultira negativnom percepcijom ovakve vrste programa. Također, s obzirom da ispitanik trenutno nije zaposlen već studira, moguće je da formalno obrazovanje smatra dovoljnim za profesionalni i lični razvoj, te ne vidi korist u treninzima ili razmjenama.

Među mladima koji prepoznaju koristi od učešća u ovim programima, ključni razlozi za sudjelovanje su: razvoj vještina (23%), izgradnja lične i profesionalne mreže kontakata (21%) te iskustvo učenja i podučavanja kroz metode neformalnog obrazovanja (18%). Ovi faktori predstavljaju glavne motivatore za uključivanje u treninge i razmjene.

Grafik 11: Glavni razlozi za učešće u treninzima ili razmjenama
(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Rezultati ukazuju da mladi prvenstveno vide neformalno obrazovanje kao priliku za unapređenje svojih sposobnosti i sticanje praktičnih vještina koje mogu koristiti u daljoj karijeri ili životu. Razvoj vještina kao najčešći motiv može biti povezan sa potrebom za dodatnim kompetencijama koje formalno obrazovanje ne pokriva u dovoljnoj mjeri ili uopće ne obuhvata.

Činjenica da značajan udio ispitanika također ističe važnost umrežavanja, sugerira da mladi prepoznaju društvene i profesionalne benefite ovih programa. To je naročito relevantno u kontekstu tržišta rada i

mogućnosti za zapošljavanje, jer kontakti stečeni kroz neformalno obrazovanje mogu otvoriti vrata ka novim prilikama. U kombinaciji sa željom za upoznavanjem novih ljudi (15%), rezultati ukazuju da značajan broj ispitanika prepoznaje društvenu povezanost kao važan faktor pri donošenju odluke o sudjelovanju u treninzima ili razmjenama.

Kao treći najčešći motivator za učešće, mladi navode iskustvo učenja i podučavanja kroz metode neformalnog obrazovanja (18%). Navedeno ukazuje na to da mladi cijene interaktivne i participativne pristupe učenju koje neformalno obrazovanje omogućava. Rezultat također može biti povezan sa činjenicom da su formalne metode učenja nerijetko manje dinamične, dok neformalno obrazovanje nudi priliku za praktičnu primjenu znanja i aktivno sudjelovanje.

Zanimljivo je da su mogućnosti zaposlenja u BiH (15%) i u inostranstvu (8%) rangirane niže u odnosu na razvoj vještina i iskustvo učenja kroz neformalne metode. Ovo može ukazivati na to da mladi ne vide neformalno obrazovanje isključivo kao direktan put do zapošljavanja, već ga prvenstveno doživljavaju kao sredstvo za lični razvoj i uspostavljanje profesionalnih kontakata, koji tek posredno mogu doprinijeti karijernim prilikama. Navedeno sugerira da mladi u BiH možda nisu dovoljno informisani o direktnoj vezi između neformalnog obrazovanja i povećanja mogućnosti zaposlenja što ukazuje na potrebu za većom promocijom benefita ovih programa u ovom kontekstu.

Mladi u BiH prepoznaju različite oblike podrške koji bi im olakšali sudjelovanje u treninzima i razmjenama. Najčešće traženi oblici podrške unaprijed obezbijedene putne karte (18%) i refundacija putnih troškova (18%), što ukazuje na to da su finansijske prepreke među ključnim izazovima za aktivno učešće. Ovo je posebno značajno s obzirom na to da razmjene i treninzi često zahtijevaju putovanja, a mladi u BiH, gdje je ekonomska situacija izazovna, mogu imati ograničene resurse za takve aktivnosti.

Pored podrške finansijske prirode, mladi su u najvećem broju iskazali da im je potrebna podrška u vidu mentorstva tokom i nakon događaja (18%). Navedeno ukazuje da mladi osjećaju potrebu za dodatnom orijentacijom i podrškom kako bi maksimalno iskoristili mogućnosti koje se pružaju kroz treninge ili razmjene, ali i nedostatak povjerenja ili iskustva u preuzimanju odgovornosti za vlastiti razvoj.

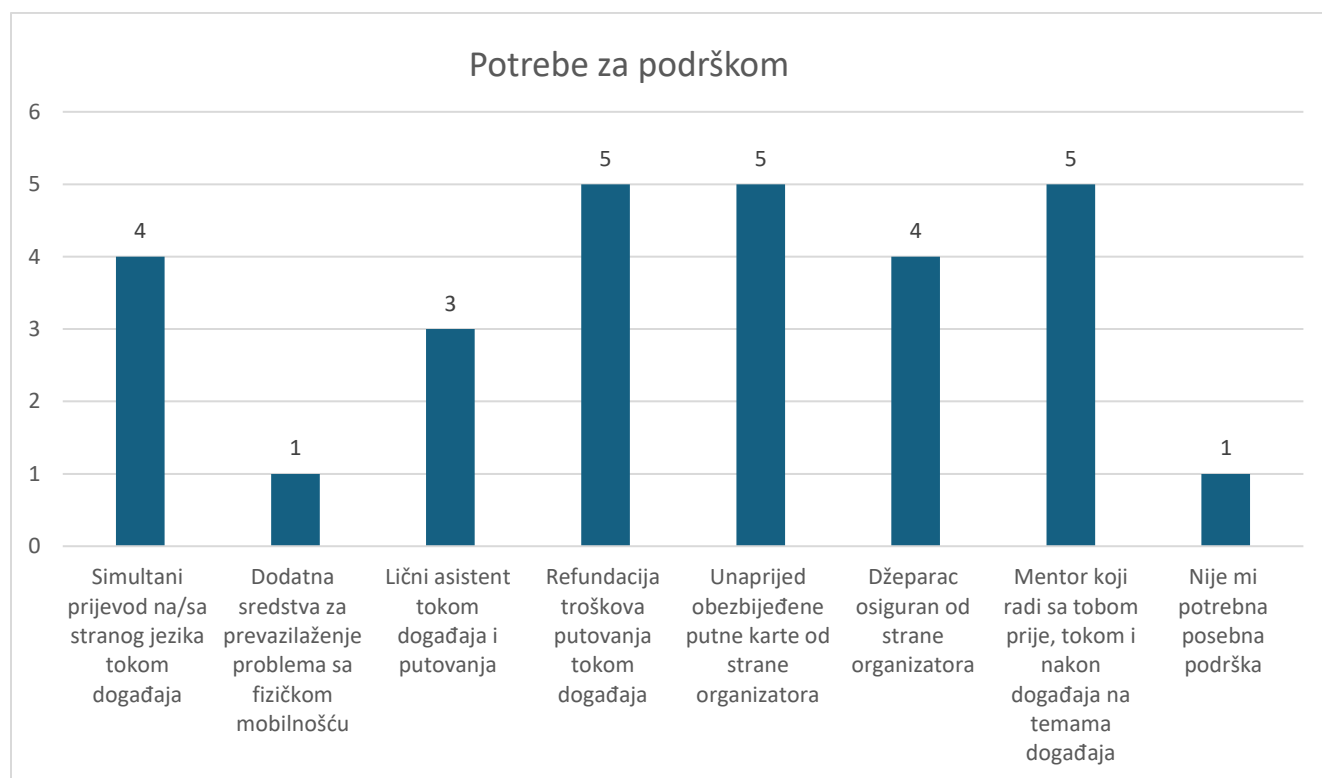
S obzirom da navedeni mladi ljudi nemaju prethodno iskustvo sa sličnim programima, iskazivanje potrebe za ovim vidom podrške ukazuje da im je mentor potreban kako bi dobili smjernice, podršku u postavljanju ciljeva i izgradnji samopouzdanja, kao i da prevaziđu izazove sa kojima se mogu susresti tokom i nakon samih događaja.

Od mladih ljudi koji su iskazali potrebu za mentorstvom, jedna osoba živi u manjoj zajednici (selo), dok ostali žive u gradovima sa više od 50.000 stanovnika. Ovo ukazuje na moguće kulturne i socijalne razlike između urbanih i ruralnih sredina koje oblikuju pristup i potrebe mladih za mentorstvom. Konkretno, u ruralnim područjima, resursi i mreže za podršku mladima mogu biti ograničeni, što može smanjiti njihovu svijest o potencijalnoj koristi mentorstva. Također, mladi iz ruralnih sredina mogu biti manje skloni traženju formalne pomoći tj. više se oslanjaju na zajedničke resurse ili lokalnu mrežu podrške. Pored navedenog, u obzir se mogu uzeti i infrastrukturne razlike između mladih u ruralnim i urbanim područjima. U većim sredinama mladi obično imaju lakši pristup informacijama o mentorstvu i sličnim prilikama jer su u kontaktu s raznim organizacijama, društvenim grupama i inicijativama. Nasuprot tome, mladi iz ruralnih područja možda nemaju isti nivo informacija, što može objasniti nižu potražnju za ovom vrstom podrške.

Džeparac osiguran od strane organizatora (14%) i simultani prijevod (14%) također su među važnim faktorima, što sugerira da su finansijska stabilnost tokom događaja i jezične barijere potencijalni izazovi. Osobama koje nisu sigurni u svoje jezične vještine, dolaze iz manje razvijenih sredina ili se suočavaju sa ekonomskim poteškoćama, ovakva podrška bi mogla značajno povećati dostupnost i pristupačnost neformalnog obrazovanja.

Vrijedi primijetiti da je lična asistencija tokom događaja i putovanja (11%) te dodatna sredstva za prevazilaženje problema s fizičkom mobilnošću (3%) tražena u manjoj mjeri, ali njihova prisutnost naglašava potrebu za inkluzivnim pristupom u organizaciji ovakvih programa. Ovaj podatak može ukazivati na to da se osobe sa invaliditetom suočavaju sa dodatnim izazovima u pristupu neformalnom obrazovanju, što može značiti da je njihovo učešće generalno niže u ovakvim istraživanjima.

Zanimljivo je da je samo jedna osoba izjavila da joj nije potrebna posebna podrška, što dodatno potvrđuje da većina mladih ipak prepoznaje određene barijere i potrebne mjere podrške za sudjelovanje u ovim programima.

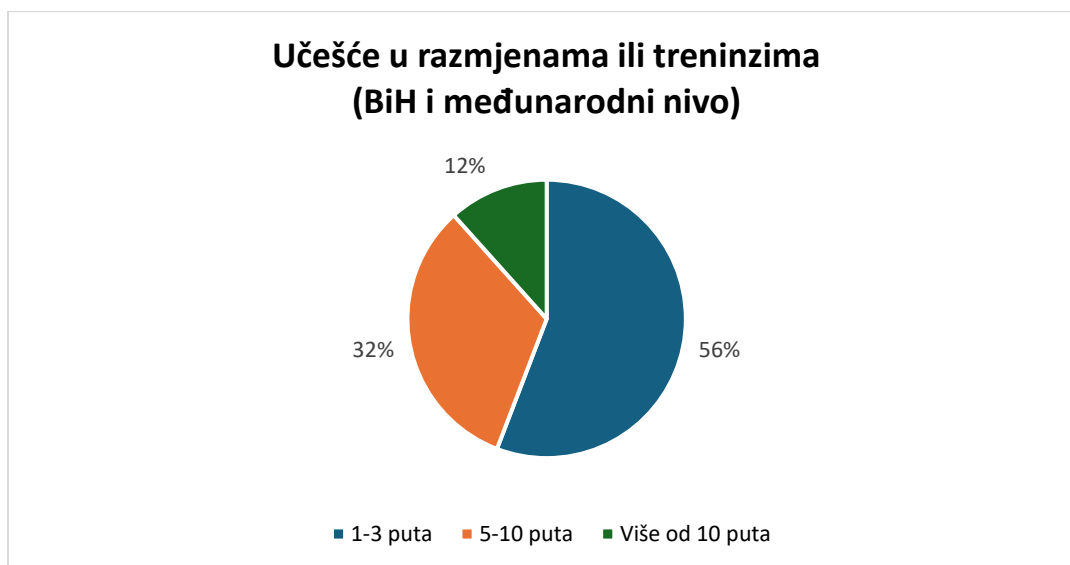

Grafik 12: Vrsta podrške potrebna za aktivno učešće u treninzima ili razmjenama
(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

S obzirom na malu veličinu uzorka, rezultati treba tumačiti sa oprezom. No, možemo zaključiti da oni pružaju vrijedan uvid u prepreke koje mladi u BiH prepoznaju kao ključne za njihovu aktivnu uključenost u neformalno obrazovanje.

MLADI KOJI SU UČESTVOVALI U TRENINZIMA ILI RAZMJENAMA

Od 43 mlade osobe koje su učestvovala u treninzima ili razmjenama, njih 55.8% sudjelovalo je događajima 1-3 puta, 32.5% mladi je učestvovalo 5-10 puta, dok njih 11.6% sudjelovalo preko 10 puta.

Grafik 13: Učešće u razmjenama ili treninzima

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Rezultati istraživanja pokazuju da mladi u BiH najčešće saznaju za treninge i razmjene putem neformalnih mreža – od kolega i prijatelja, putem e-maila ili internetske pretrage. Ovo sugerira da lične preporuke i digitalni kanali igraju ključnu ulogu u širenju informacija o neformalnom obrazovanju. Budući da su društvene mreže dodatno pomenute kao izvor informacija, to ukazuje na rastuću važnost digitalnih platformi u povezivanju mladih sa mogućnostima za učenje i razvoj.

Zanimljivo je da su obrazovne institucije, uključujući nastavnike i profesore, također pomenute kao izvor informacija. To može značiti da određeni segment mladih u BiH dolazi u dodir sa neformalnim obrazovanjem kroz okvire formalnog obrazovanja, što može biti znak da pojedini nastavnici prepoznaju vrijednost ovakvih programa i aktivno ih promovišu. Ipak, budući da se ovaj način informisanja nije našao među dominantnim odgovorima, može se postaviti pitanje u kojoj mjeri formalni obrazovni sistem podržava neformalno obrazovanje i da li postoji prostor za jaču saradnju.

Podaci o jeziku na kojem su ispitanici posljednji put učestvovali na događaju također prate trend većeg učešća mladih u programima unutar BiH, jer je većina ispitanika – 58.1% prisustvovala događaju na jednom od službenih jezika BiH. Manji, ali značajan broj - 41.9%, učestvovao je na događajima na engleskom jeziku, što može ukazivati na to da postoji interes i kapacitet među mladima za učešće u međunarodnim programima, ali da oni još uvijek nisu dominantni među mladima u ovom uzorku.

Rezultati istraživanja pokazuju da većina mladih koji su učestvovali u neformalnom obrazovanju nije morala prevazilaziti značajne prepreke, ali među onima koji su ih iskusili, najčešće su prijavljene jezičke barijere i kulturne razlike. Ove prepreke uključuju migrantsko ili izbjegličko porijeklo, pripadnost

nacionalnim ili etničkim manjinama, korištenje znakovnog jezika te potrebu za jezičnom adaptacijom i kulturnom inkluzijom tokom programa.

Određene prepreke su manje prisutne među ispitanicima u kontekstu njihovog učešća u neformalnom obrazovanju. Među njima su zdravstvene, ekonomske i socijalne prepreke, koje iako značajne za pojedine mlade ljude, nisu bile dominantni izazovi u uzorku istraživanja.

Grafik 14: Vrste prepreka sa kojima su se mladi morali suočiti

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Zanimljivo je primijetiti da su jezičke barijere najčešće prijavljena prepreka, što se može povezati sa činjenicom da većina ispitanika učestvuje na programima organizovanim na službenim jezicima BiH, dok je manji broj učestvovao na događajima na engleskom jeziku. Niže učešće na programima na engleskom jeziku može značiti da određeni dio mladih izbjegava međunarodne prilike upravo zbog jezičnih izazova, što im ograničava pristup širim mrežama neformalnog obrazovanja i mobilnosti. Također, navedeno može ukazivati na to da mladi sa jezičkim preprekama imaju otežan pristup čak i domaćim programima, gdje bi se očekivalo da im je lakše učestvovati.

Ekonomске prepreke, iako prisutne, nisu bile prijavljene kao vodeći izazov za mlade koji su već uključeni u programe neformalnog obrazovanja. Navedeno može indirektno ukazati da su mladi koji učestvuju u neformalnim obrazovnim programima uglavnom iz socioekonomski stabilnijih porodica i da programi, iako nominalno otvoreni za sve, nisu podjednako dostupni mladima koji se suočavaju sa najtežim ekonomskim preprekama jer imaju skrivene troškove - prevoz do mjesta održavanja aktivnosti, džeparac tokom događaja ili gubitak potencijalnog prihoda ukoliko bi morali odustati od plaćenog posla da bi učestvovali na aktivnostima.

Pored navedenog, ukoliko većina učesnika na programima neformalnog obrazovanja dolazi iz imovinski stabilnijih porodica, postoji mogućnost da unutar samih programa ne postoji dovoljno prostora za razumijevanje i podršku mladima koji bi se mogli osjećati isključeno zbog svog socioekonomskog statusa.

Ovo može stvoriti nesvjesne barijere koje dodatno otežavaju pristup mladima koji se suočavaju sa ekonomskim barijerama, jer se ne osjećaju dobrodošlo ili ne vide ove programe kao mjesto gdje pripadaju.

Ovi rezultati predstavljaju izazov i za organizacije koje sprovode neformalno obrazovanje. Ako programi dominantno okupljaju mlade iz socioekonomski stabilnijih porodica, to može ukazivati na nedostatak ciljane strategije za uključivanje mladih koji se suočavaju sa najtežim ekonomskim preprekama, kao i na činjenicu da nije potrebno samo osigurati finansijsku podršku, već i proaktivno raditi na kreiranju sigurnog i podržavajućeg okruženja za mlade iz različitih socioekonomskih slojeva.

Zdravstvene prepreke, koje uključuju teške i hronične bolesti, fizičke i mentalne poteškoće, rjeđe su prijavljene kao razlog za nemogućnost učešća. Ovo može ukazivati na to da su programi neformalnog obrazovanja uglavnom prilagođeni mladima koji nemaju ozbiljnije zdravstvene poteškoće ili da se mladi sa zdravstvenim izazovima suočavaju sa većim barijerama već na nivou informisanja i pristupa ovim programima, što može značiti da nisu ni u prilici da pokušaju učestvovati.

Socijalne prepreke, poput ograničenih socijalnih kompetencija, antisocijalnog ponašanja ili socijalne marginalizacije, također nisu bile dominantno prijavljene. Ovo može značiti da neformalno obrazovanje većinom privlači mlade koji su već društveno aktivni ili imaju osnovne vještine za uključivanje u ovakve programe, dok se mladi koji su socijalno isključeni uopšte ne prijavljuju za ove programe ili im je potrebna dodatna podrška tokom učešća.

Većina učesnika smatra da je imala koristi od sudjelovanja u neformalnom obrazovanju, dok jedna osoba smatra da nije imala koristi i jedna osoba nije sigurna. Ispitanik koji je naveo da nije imao koristi nije naveo razlog zbog kojeg smatra da nije imao koristi, dok je ispitanik koji nije bio siguran u narednom pitanju uspio identificirati jednu sferu u kojoj se poboljšao kroz učešće u treninzima ili razmjenama.

Bez obzira na spol i veličinu zajednice iz koje dolaze, svi ispitanici koji su izrazili da se suočavaju s preprekama podjednako doživljavaju te prepreke. Ovo sugerira da izazovi s kojima se mladi ljudi suočavaju – bilo da se radi o ekonomskim, obrazovnim, socijalnim ili drugim vrstama prepreka – nisu specifični za spol ili veličinu zajednice, već su univerzalni za ovu grupu. Ovaj ujednačen pristup pokazuje da su prepreke prisutne u svim segmentima društva, te da su potrebna sistemski rješenja koja će adresirati ove izazove za sve mlade ljude, bez obzira na njihov spol ili mjesto stanovanja.

Grafik ispod prikazuje podatke o učesnicima koji smatraju da su imali koristi od sudjelovanja u neformalnom obrazovanju.

Grafik 15: Vještine stečene kroz programe neformalnog obrazovanja

(Izvor: Agencija lokalne demokratije Mostar)

Analizom trendova može se uočiti da najveći broj ispitanika smatra da su kroz programe neformalnog obrazovanja naučili učestvovati i komunicirati sa različitim društvenim grupama. Ovaj rezultat ukazuje na to da neformalno obrazovanje značajno doprinosi razvoju socijalnih vještina i međukulturne komunikacije, vjerovatno zbog karaktera ovih programa koji često okupljaju mlade iz različitih sredina i podstiču interakciju i zajednički rad. Također, visoko su rangirane i kompetencije boljeg rada u timu, iskustvo i cijenjenje različitih kultura te razvoj inkluzije i empatije prema drugima. Ovo sugeriše da neformalno obrazovanje ne samo da razvija socijalne vještine, već i pomaže mladima da postanu otvoreniji i senzibiliziraniji za različite perspektive.

Mladi su također u značajnom broju prijavili da su kroz ove programe razvili kreativno izražavanje, planiranje i organizaciju zadataka kroz saradnju, te razvoj i provođenje ideja. To pokazuje da neformalno obrazovanje doprinosi osnaživanju mladih u preuzimanju inicijative i samostalnom radu na projektima, što su ključne vještine za aktivno učešće u društvu i profesionalnom okruženju.

Kompetencije poput korištenja online resursa, uređaja i društvenih mreža za učenje, rad i lične aktivnosti te planiranja i samostalnog provođenja vlastitog učenja imaju nešto niži broj prijavljenih ispitanika. Ovo može sugerisati da neformalni programi manje pažnje posvećuju digitalnim alatima i strategijama samostalnog učenja, ili da mladi ne prepoznaju ove vještine kao ključne benefite svog učešća. Kompetencije logičkog razmišljanja i donošenja zaključaka te pronalazjenja rješenja u teškim ili izazovnim situacijama također nisu među najčešće prijavljenim ishodima. Ovo može ukazivati na to da, iako neformalno obrazovanje podstiče socijalnu i kreativnu dimenziju, ono ne naglašava dovoljno kritičko promišljanje i analitičke vještine koje su ključne za rješavanje kompleksnih problema ili mladi ne prepoznaju da su unaprijedili ove vještine kroz programe neformalnog obrazovanja.

REZULTATI FOKUS GRUPA

FOKUS GRUPE ZA MLADE OSOBE

U fokus grupama za mlade osobe učestvovala su četiri osobe – jedna muškog spola i tri ženskog spola. Što se tiče dobne rasprostranjenosti dvije osobe pripadaju klasteru 15-18 godina, dok dvije osobe pripadaju klasteru 19-22 godine.

Shodno dobnoj rasprostranjenosti jedna osoba trenutno pohađa visokoškolsku obrazovnu instituciju, dok dvije osobe pohađaju srednju školu. Jedna mlada osoba je zaposlena na puno radno vrijeme u nevladinoj organizaciji, dok dvije mlade osobe imaju povremene ili sezonske poslove. Jedna osoba nema radnog iskustva.

Dvije osobe trenutno borave u gradu sa više od 50.000 stanovnika od kojih jedna živi u ruralnom dijelu tog grada, dok su dvije osobe iz grada sa manje od 50.000 stanovnika, obe iz ruralnih dijelova.

Obrazovanje i zapošljavanje

Generalno mladi ljudi su podijeljeni po pitanju značaja formalnog obrazovanja i njegovog doprinosa u razvoju mladih ljudi.

Oni koji vide važnost u njemu smatraju da je formalno obrazovanje ključan alat za razvoj svakog pojedinca. Iako vjeruju da bez njega mladi ne mogu napredovati u svojoj profesionalnoj karijeri, priznaju da je u BiH hitno potrebno uraditi niz sistemskih reformi unutar obrazovnog sistema kako bi ono ostalo relevantno za mlade ljude. To se prije svega odnosi na povećanje broja sati praktične nastave. Također, ispitanici smatraju da upravo nastavnici ostavljaju negativan utisak o formalnom obrazovanju kod mladih ljudi zbog svog nedoličnog ponašanja prema učenicima. U ovom kontekstu, najviše je istaknuto zadiranje u intimnu sferu života učenika kroz neumjesne komentare.

Dio ovih mladih ljudi vidi neformalno obrazovanje kao dopunu formalnom obrazovanju tj. kao način da steknu praktične vještine i razviju svoje samopouzdanje. Pored navedenog smatraju da im neformalno obrazovanje omogućava da se povežu sa mladima koji imaju slične interese.

Druga skupina mladih ljudi smatra da je previše dat značaj formalnom obrazovanju, a nedovoljno neformalnom obrazovanju. Podijeljenost obrazovnog sistema, kao i njegovu zastarjelost i nerelevantnost za trenutno tržište rada ističu kao glavne razloge za njihovo nezadovoljstvo. Također, smatraju da su nastavnici nedovoljno zainteresovani za rad sa mladim osobama i da nastavu vide samo kao formu koju moraju ispuniti.

Smatram da su za nastavnike mladi samo figura. (Prozor-Rama, ženski spol)

Većina učesnika vidi sebe u poduzetništvu tj. u budućnosti žele osnovati vlastiti biznis. Sfere za koje su zainteresovani su umjetnosti, turizam ili komercijalni dizajn. Jedna osoba ima generalnu ideju o svom usmjerenju u pravcu društvenih nauka, ali još uvijek nema jasnu sliku o svom budućem zanimanju. Ono

što su svi učesnici naglasili da im je bitno jeste da kroz svoj rad žele doprinjeti široj društvenoj zajednici. To ukazuje na visoku svijest o društvenoj odgovornosti i potrebu da njihovi budući profesionalni angažmani imaju pozitivan uticaj na zajednicu u kojoj žive i rade.

Inkluzija mladih i njihova percepcija uključenosti

Ispitanici nemaju u potpunosti razvijenu percepciju o značenju pojma „inkluzija.“ Njihovo razumijevanje ovog koncepta oblikovano je prvenstveno ličnim iskustvima, pri čemu inkluziju najčešće povezuju sa obrazovanjem i zaposlenjem. To sugerira da mladi u istraživanju pojam inkluzije vide kroz institucionalne i formalne aspekte. Najčešći termini koje ispitanici povezuju s inkluzijom uključuju jednakost, sigurno okruženje za učenje i razvoj, ostvarivanje ciljeva, te odsustvo prepreka i razlika. Ovakva percepcija ukazuje na to da inkluziju vide kao idealno stanje u kojem svi imaju iste šanse, ali ne nužno kao proces koji zahtijeva aktivnu prilagodbu sistema i okruženja kako bi se osigurala ravnopravnost.

Zanimljivo je da se niko od ispitanika ne smatra osobom sa manje mogućnosti, što može ukazivati na dvije stvari. Prvo, moguće je da ispitanici ne prepoznaju određene prepreke sa kojima se suočavaju kao značajne u kontekstu inkluzije, bilo zbog normalizacije tih prepreka u društvu ili zbog lične percepcije vlastitih sposobnosti. Drugo, ovo može sugerisati da fokus grupa nije uključivala dovoljno mladih iz marginalizovanih grupa.

Učešće u omladinskim aktivnostima i projektima

Najveći broj mladih uključen je u omladinske aktivnosti između jedne i tri godine, dok je samo jedan ispitanik aktivan duže od pet godina. Ovaj trend može se objasniti njihovim dobnim skupinama, jer većina ispitanika pripada uzrastu srednjoškolaca ili mladih studenata.

Mladi se u najvećoj mjeri uključuju u aktivnosti putem preporuka nastavnika i pedagoga u srednjim školama, što naglašava važnost obrazovnih institucija kao primarnog kanala za promociju građanskog angažmana. Takođe, značajan broj ispitanika ističe preporuke prijatelja kao ključni faktor uključivanja, što sugerise da vršnjački utjecaj igra važnu ulogu u procesu donošenja odluka o aktivnom učešću. Jedan ispitanik je posebno naglasio da je prvi put upućen na omladinsku aktivnost od strane pedagoga zbog problema s motivacijom. Navedeno ukazuje da na potencijal omladinskog angažmana kao sredstva za osnaživanje i lični razvoj mladih koji se suočavaju sa izazovima, ali i pogrešnu percepciju neformalnog obrazovanja kao odgojno-vaspitne mjere.

Zanimljivo je da su svi ispitanici tek nakon određenog vremena postali svjesni da su aktivni građani svoje zajednice. Njihova početna percepcija učešća bila je podijeljena: dok su neki smatrali angažman sastavnim dijelom života, uslijed porodičnog okruženja koje je njegovalo društvenu odgovornost, drugi su ga u početku doživljavali kao obavezu nametnutu kroz školske aktivnosti. Ova razlika u percepciji sugerise da društvena angažovanost mladih u velikoj mjeri zavisi od porodičnog konteksta i načina na koji im je predstavljen koncept aktivnog građanstva.

Pored škola, društvene mreže predstavljaju ključne izvore informisanja mladih o novim prilikama. Manji broj ispitanika prati prilike putem emailova organizacija u čijim su programima ranije učestvovali, putem specijalizovanih omladinskih web stranica ili web stranica samih organizacija civilnog društva. Ovo ukazuje na digitalizaciju procesa informisanja, ali i na ograničen doseg tradicionalnih metoda komunikacije, poput emailova, među mladima.

Kao najvažnije vještine koje su stekli kroz nacionalne i međunarodne omladinske projekte, ispitanici navode komunikacijske vještine, uključujući javni govor, prezentacijske vještine i međuvršnjačku komunikaciju. Ovi rezultati sugeriraju da omladinske aktivnosti ne samo da osnažuju mlade kroz direktno učešće, već im i pružaju konkretne alate za uspješnu interakciju u akademskom i profesionalnom okruženju.

Izazovi i prijedlozi za poboljšanje

Jedan od glavnih izazova sa kojima se mladi suočavaju jeste nedostatak podrške lokalnih zajednica za omladinske aktivnosti. To rezultira time da se neki mladi angažuju u gradovima u kojima se obrazuju, umjesto u svojim rodnim sredinama, gdje ne vide dovoljno prilika za razvoj.

Većina ispitanika smatra da porodica ima presudan utjecaj na njihovo učešće u omladinskim aktivnostima. Polovina ispitanika ističe da je barem jedan roditelj aktivan u zajednici, što su prepoznali kao faktor podrške svom angažmanu. Međutim, primjetno je da roditelji i šira porodica često ne prepoznaju povezanost između učešća u omladinskim aktivnostima i razvoja kompetencija koje mogu biti ključne prilikom zapošljavanja. Konkretno, roditelji ne vide direktnu vezu između neformalnog obrazovanja i profesionalnog razvoja mladih, što se može pripisati naslijeđu socijalističkog sistema, u kojem su obrazovanje i zapošljavanje bili striktno formalizovani, kao i nedovoljnoj informisanosti o značaju neformalnog obrazovanja. Mladi ističu da tek po pronalasku zaposlenje u civilnom društvu ili korištenju stečenih znanja iz neformalnog sektora za dobijanje posla, njihova porodica počinje uviđati vrijednost njihovog angažmana.

Zanimljivo je da očevi, u većoj mjeri od majki, pokazuju sklonost da umanjuju značaj omladinskog angažmana, naročito kada je riječ o mladim osobama muškog spola. Međutim, umjesto da navedeno obeshrabri, mladi navode da ih takav stav dodatno motiviše da budu aktivni.

Pored roditelja, mladi smatraju da šira društvena zajednica, ali i bliski prijatelji, najviše sputavaju mlade ljude da se uključe u omladinske aktivnosti. Pored roditelja, njih vide kao glavne faktore u kreiranju okruženja straha zbog kojeg se mladi boje uopšte pokušati učestvovati u aktivnostima.

Mladi nisu lijeni, ali boje se izaći iz komfor zone ili se brinu šta će im reći porodica ili vršnjaci. Često nemaju podršku prijatelja ili porodice, iako žele nešto probati, i to ih sputava."

(Prozor-Rama, ženski spol)

Mladi također ističu i potrebu za inovacijama u omladinskim programima. Trenutni pristupi često se svode na statične prezentacije i pasivno slušanje, što ne podstiče aktivno učenje i angažman. Mladi izražavaju jasnu potrebu za korištenjem novih tehnologija, uključujući vještačku inteligenciju i digitalne alate (Menti ili Kahoot), kao i veću dostupnost programa koji su upotpunosti online. Smatraju da bi to omogućilo širi doseg omladinskih aktivnosti i učinilo ih zanimljivijim i relevantnijim za njihovu generaciju.

Izrazito je naglašena potreba da organizacije civilnog društva unaprijede svoj pristup promociji i marketingu. Ispitanici smatraju da programi često nisu jasno predstavljeni mladima, koji ne žele trošiti vrijeme na istraživanje, već očekuju konkretne informacije o tome kako im program može koristiti u kratkom vremenskom periodu.

FOKUS GRUPE ZA OMLADINSKE RADNIKE

U fokus grupama za omladinske radnike učestvovalo je pet osoba – četiri ženskog spola i jedna muškog spola. Od navedenih samo jedna osoba radi na skraćeno radno vrijeme, dok su svi ostali zaposleni na puno radno vrijeme. Dvoje ispitanika aktivno radi sa osobama koje se suočavaju sa fizičkim i mentalnim poteškoćama i jedan ispitanik radi sa osobama koje se suočavaju sa rodnom diskriminacijom. Dvoje ispitanika ima iskustvo rada u ruralnim sredinama. Sve organizacije u kojima ispitanici rade su bazirane su u gradovima iznad 50.000 stanovnika, a sektori u kojima su aktivni su: rodna ravnopravnost, umjetnost i kultura, sport i promocija zdravog načina života, neformalno obrazovanje i rad sa mladima sa intelektualnim poteškoćama.

U prosjeku ispitanicu su u civilni sektor uključeni 12 godina, sa srednjom vrijednosti 10 godina angažmana putem radnog odnosa na puno ili skraćeno radno vrijeme ili putem volonterskog angažmana.

Motivacije omladinski radnika za rad sa mladima

Omladinski radnici svoj angažman u civilnom društvu započeli su u različitim fazama obrazovanja - većina tokom srednje škole (tri osobe), dok su se dvoje ispitanika uključili na fakultetu. Ova razlika može ukazivati na dostupnost omladinskih programa u različitim sredinama i periodima života ispitanika, ali i na individualne faktore poput pristupa informacijama i društvenog okruženja koje podstiče aktivizam.

Najveći broj učesnika istakao je da ih motiviše želja da pokažu mladima da postoje brojne mogućnosti, kako na lokalnom, tako i na međunarodnom nivou. Ova motivacija proizilazi iz ličnog iskustva – oni su sami iskusili koristi omladinskih aktivnosti i žele ih približiti drugima. Jedan ispitanik naveo je da ga je u omladinski rad privukla dinamičnost posla. Ovaj odgovor sugerise da mladi već u ranim fazama života prepoznaju da rad u civilnom društvu može biti izazovan i kreativan, a ne samo administrativan.

Dva ispitanika su kao glavni razlog uključivanja u omladinski rad naveli nedostatak u formalnom obrazovanju što ukazuje na to da mladi vide civilno društvo kao prostor u kojem mogu steći praktična znanja, iskustva i vještine koje im obrazovni sistem ne pruža. Ovo je naročito značajno u kontekstu kritika obrazovnih sistema koji se često ne prilagođavaju brzim društvenim i tehnološkim promjenama.

Jedan ispitanik istakao je da je počeo volontirati u organizaciji u kojoj sada radi. Ovaj primjer pokazuje kako omladinski rad može služiti kao put ka zapošljavanju, ali i da ova opcija nije dovoljno iskorištena unutar samog sekora.

Prepreke za učešće mladih u omladinskim aktivnostima

Fokus grupa sa omladinskim radnicima ukazala je na niz faktora koji otežavaju učešće mladih u omladinskim aktivnostima. Ove prepreke mogu se podijeliti u nekoliko glavnih kategorija: socijalne i ekonomske barijere, infrastrukturni izazovi, nedostatak podrške iz okoline, ograničenost prilagođenih programa za osobe sa invaliditetom, te atraktivnost sadržaja.

Ekonomske barijere

Jedan od ključnih razloga niskog učešća mladih u omladinskim aktivnostima leži u njihovoj ekonomskoj nesigurnosti.

Mladi često rade u ugostiteljskom sektoru ili sektoru turizma, gde su primanja niska, smjene duge, a

mogućnosti napredovanja ograničene. Poslje iscrpljujućih radnih dana, mladi često nemaju energije ni vremena za dodatne aktivnosti, čak i kada su one besplatne.

Posebno je problematično to što finansijska dobit od rada u civilnom sektoru nije visoka, te zbog ekonomske nesigurnosti mladi posežu za sezonskim poslovima gdje imaju priliku za veću zaradu. Tokom fokus grupe posebno je istaknuto da su mladi ljudi koji pohađaju visokoškolske obrazovne institucije suočeni sa sve češćom potrebom za balansiranjem između studija, posla i omladinskog angažmana što za mnoge postaje gotovo nemoguće, te se odlučuju da napuste omladinski sektor. Također, omladinski radnici ističu da dobit od rada ili volontiranja u sektoru nije odmah vidljiva, što dodatno smanjuje motivaciju za angažman među mladim ljudima.

Infrastrukturne barijere

Značajan izazov odnosi se na ograničen pristup omladinskim aktivnostima zbog loše infrastrukture i prevoza kako unutar samih gradova tako i između gradova u Bosni i Hercegovini. Mladi iz ruralnih sredina i okolnih mjesta često nemaju adekvatan i redovan javni prevoz, što im otežava dolazak na aktivnosti, naročito kada se one održavaju uvečer ili tokom vikenda ili zahtjevaju višestruke dolaske tokom dana/sedmice. Nedostatak međugradskog prevoza također pogađa mlade ljude koji su zainteresovani da pohađaju aktivnosti izvan svojih zajednica. U slučajevima nedostatka linija, organizacije su prisiljene da organizuju privatni prevoz učesnicima ili refundiraju troškove privatnog prevoza što stavlja dodani finansijski teret na same organizacije.

Nedostatak sportskih terena i kulturnih centara u manjim sredinama dodatno smanjuje izbor dostupnih aktivnosti u ruralnim sredinama, što dovodi do manjeg broja aktivnosti u ruralnim sredinama i posljedično manjem stepenu uključivanja mladih iz ovih sredina koji nisu mobilni.

Socijalne barijere

Suštinska prepreka za veće uključivanje mladih u omladinske aktivnosti leži u stavu njihovih vršnjaka, roditelja i šire zajednice. Mladi često nailaze na demotivaciju iz svoje okoline – vršnjaci im govore da se ne isplati učestvovati u aktivnostima koje ne donose finansijsku korist, dok su roditelji često skeptični prema njihovom angažmanu, posebno ako ne razumiju benefite omladinskog rada. Ovakav stav se dodatno učvršćuje u sredinama i/ili porodicama gdje ne postoji razvijena svijest o značaju aktivizma i gde omladinske organizacije djeluju u manje atraktivnim sektorima.

Izazov za omladinske radnike predstavlja i način na koji mladi doživljavaju angažman u omladinskim aktivnostima. Učesnici fokus grupe primjetili su da mladi sve češće očekuju jasne i trenutne benefite od aktivnosti, bilo da su oni finansijske prirode ili vidljivi u obliku direktne koristi. U suprotnom, mladi se često ne vraćaju na aktivnosti što dovodi do problema održavanja kontinuiteta omladinskog rada. Dodatno nedostatak strpljenja za dugoročan angažman i postepeni razvoj kroz omladinski rad otežava privlačenje novih učesnika.

Često se upitamo - jesmo li mi svrha sami sebi?

(Mostar, muški spol)

Nedostatak kapaciteta i sistemske podrške

Učesnici fokus grupe koji imaju iskustvo rada sa osobama sa invaliditetom istakli su da su da je ova kategorija mladih često aktivnija u omladinskim programima. Smatraju da je razlog rome nedostatak prilika za društvenu uključenost zbog čega više vrednuju svaku ponuđenu mogućnost.

Međutim, problem nastaje kada omladinske organizacije koje nisu specijalizirane za rad sa osobama sa invaliditetom žele uključiti ovu kategoriju društva. Omladinski radnici, pogotovo oni koji rade u obrazovanju, navode nedostatak kapaciteta, obrazovnih i finansijskih resursa ili stručnog kadra za adekvatno uključivanje. Pored navedenog nedostatak prostora sa prilagođenim pristupom dovodi do toga da se organizacije susreću sa barijerama u pokušajima inkluzije.

Bez sistemske podrške, poput finansiranja trenera za polu-individualni rad sa mladima, izrade univerzalnih protokola za inkluziju, ali i mentorske podrške za organizacije, mnoge organizacije nisu u mogućnosti omogućiti pristupačne aktivnosti za ovu grupu mladih.

Atraktivnost sadržaja

U digitalnom dobu koje žive, mladi su preplavljeni informacijama i često je teško skrenuti im pažnju na omladinske aktivnosti koje nisu dovoljno marketinški vidljive ili atraktivne. Shodno tome, omladinske organizacije imaju sve veći problem sa otvaranjem prema učesnicima koji već nisu volonteri ili nisu bili dio omladinskih programa.

Pored navedenog, učesnici smatraju da organizacije ne rijetko kreiraju programe koji ne odgovaraju stvarnim potrebama mladih u lokalnoj zajednici, što u konačnici može rezultirati slabim interesovanjem.

Strategije za prevazilaženje barijera za učešće mladih osoba

Omladinske organizacije već ulažu značajne napore kako bi uklonile prepreke i omogućile mladima aktivno uključivanje u društvene procese. U svom radu koriste različite strategije kako bi prevazišle prepreke, ali i smatraju da je potrebno kontinuirano prilagođavanje i inoviranje pristupa kako bi se osigurala još veća dostupnost omladinskih programa.

Jedan od ključnih pristupa je bolje informisanje mladih kroz njima prilagođene komunikacijske metode. Organizacije aktivno koriste društvene mreže putem kojih mladima nude pretežno vizuelne materijale. Pored navedenog, organizacije koriste digitalne alate poput WhatsApp i Viber grupa kako bi komunicirali sa mladim ljudima i dijelili informacije o aktivnostima.

Također, organizacije ulažu napore u umrežavanje sa drugim organizacijama, omogućavajući međusobnu razmjenu resursa, znanja i iskustava. Kroz ovu saradnju, organizacije stvaraju klastere podrške, gdje svaka organizacija doprinosi u sferama u kojima ima najviše ekspertize. Omladinski radnici vjeruju da će ovakvi modeli saradnje ne samo ojačati omladinske organizacije, već i donijeti direktne benefite mladim ljudima kroz kreiranje kritične mase mladih koji će povećati vidljivost omladinskog sektora i pokrenuti nove društvene promjene.

Kako bi osigurale sigurno i podržavajuće okruženje, organizacije aktivno rade na kreiranju fizičkih i digitalnih prostora u kojima mladi mogu slobodno izražavati svoje ideje, potrebe i probleme. Prepoznato je da mnogi mladi nemaju podršku iz svoje okoline, što ih obeshrabruje u aktivizmu, pa su ovakvi prostori ključni za njihovo osnaživanje i osjećaj pripadnosti zajednici.

Osim toga, organizacije stalno prate potrebe mladih i prilagođavaju aktivnosti njihovim interesima i izazovima. Redovne evaluacije programa, istraživanja i rad na terenu omogućavaju im da sadržaj omladinskih aktivnosti prilagode potrebama mladih u zajednici.

Također, organizacije nastoje kroz inkluzivno budžetiranje smanjiti finansijske prepreke, kako bi mladi mogli učestvovati bez dodatnih troškova za prevoz, smještaj i hranu.

Na posljetku, organizacije rade na osnaživanju mladih kroz edukacije o njihovim pravima i zakonima koji ih se tiču. Pružanjem informacija o pravnim okvirima i mogućnostima koje imaju, omladinski radnici nastoje podignuti svijest mladih o njihovim potencijalima i motivisati ih za aktivno učešće u omladinskim programima.

Jačanje kapaciteta omladinskih radnika

Rezultati fokus grupe pokazuju da omladinski radnici prepoznaju potrebu za kontinuiranim usavršavanjem kako bi bolje podržali mlade, a pogotovo one koji se suočavaju sa barijerama. Ključne oblasti za jačanje kapaciteta uključuju razmjenu dobrih praksi, interdisciplinarnu edukaciju, projektni menadžment i institucionalizaciju inkluzije.

Jedan od glavnih prijedloga učesnika je organizacija studijskih posjeta u zemlje koje imaju razvijenije sisteme podrške mladima. Smatraju da bi im uvid u dobre prakse pomogao da implementiraju efikasnije metode u svom radu, umjesto da pokušavaju samostalno rješavati izazove sa kojima su se drugi već uspješno suočili. Ovakav pristup bi omogućio prenos znanja i ubrzanje procesa inkluzije u lokalnim omladinskim organizacijama.

Također, naglašena je potreba za interdisciplinarnom edukacijom, posebno u oblastima sociologije, psihologije i pedagogije, kao i u poznavanju ljudskih prava i pravnog okvira koji se odnosi na mlade iz marginalizovanih grupa, poput osoba sa invaliditetom, etničkih manjina i članova LGBTQ+ zajednice. Omladinski radnici ističu da bez ovog znanja ne mogu adekvatno razumjeti potrebe mladih sa manje prilika, te da bez poznavanja pravnog okvira ne mogu razviti odgovarajuće inkluzivne programe. Dodatno, učesnici smatraju da je važno razvijati mreže organizacija i stručnjaka kako bi se stvorila šira koalicija za podrška mladima i omladinskim radnicima. Kroz ovakav vid kroz-sektorske saradnje mladima se lakše mogu osigurati održivi programi i bolji uslovi, uz kontinuirane konsultacije sa stručnjacima iz specifičnih oblasti.

Finansijska održivost omladinskih organizacija prepoznata je kao ključan izazov, te je zbog toga izražena potreba za obukama iz projektnog menadžmenta, pisanja projekata i budžetiranja pogotovo za programske vrste poziva koje bi osigurale „hladni pogon“ organizacija. S obzirom na to da većina organizacija zavisi od stranih donatora, sposobnost osmišljavanja i apliciranja za projekte predstavlja osnovu za dugoročan rad sa mladima.

Na posljetku, dva prijedloga su istaknuta kao systemska rješenja. Učesnici smatraju da svaka omladinska organizacija treba imati službenika za inkluziju, koji bi bio odgovoran za osiguravanje inkluzivnih praksi i podrške mladima sa manje prilika. Time bi inkluzija postala sastavni dio rada organizacija, a ne samo pojedinačna inicijativa.

Pored navedenog, učesnici fokus grupe naglašavaju potrebu za većim priznavanjem neformalnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Smatraju da volonterizam i učešće u omladinskim aktivnostima još uvijek nema adekvatnu društvenu vrijednost, posebno u kontekstu zapošljavanja. Kao zemlja kandidat za

članstvo u Evropskoj uniji, BiH bi trebala uskladiti svoj pravni okvir sa EU praksama kako bi neformalno obrazovanje postalo relevantan faktor pri zapošljavanju. Time bi se mladima omogućilo da za stečene vještine i kompetencije dobiju formalno priznanje, čime bi se povećala njihova konkurentnost na tržištu rada, utjecalo na socijalne barijere sa kojima se mladi suočavaju, te dodatno motivisao veći broj mladih za aktivno učešće u omladinskim programima.

INDIVIDUALNI INTERVJUI

INTERVJUI SA MLADIMA

Ukupno je urađeno pet intervjua sa mladima. Od navedeno broja intervjuiranih, tri osobe su muškog spola i dvije osobe ženskog spola. Što se tiče dobne rasprostranjenosti četiri osobe pripadaju klasteru 15-18 godina, dok jedna osoba pripada klasteru 23-26 godina.

Shodno dobnoj rasprostranjenosti četiri osobe trenutno pohađaju srednju školu, dok jedna osoba nije u formalnom obrazovanju. Jedna mlada osoba je povremeno zaposlena po osnovu projekata vezanih za razvoj web stranica, dok dvije mlade osobe imaju sezonske poslove. Dvije osobe nemaju radnog iskustva, obe ženskog spola.

Dvije osobe trenutno borave u gradu sa više od 50.000 stanovnika, obe u urabanim dijelovima tog grada, dok su tri osobe iz grada sa manje od 50.000 stanovnika, od kojih je dvoje iz ruralnih dijelova tih gradova.

Obrazovanje i zapošljavanje

Mladi ispitanici prepoznaju formalno obrazovanje kao važan temelj za lični i profesionalni razvoj, ali istovremeno ukazuju na njegove nedostatke u pripremi za tržište rada. Većina smatra da obrazovni sistem ne pruža dovoljno praktičnih iskustava i da bi škole trebale omogućiti više prilika za sticanje radne prakse. Naglašavaju da obrazovanje nije samo učenje činjenica, već i proces koji oblikuje radne navike, disciplinu i socijalne vještine.

Iako neki ispitanici vide formalno obrazovanje kao ključan faktor uspjeha zbog njegove dostupnosti i uloge u odgoju i socijalizaciji mladih, drugi ističu da u određenim oblastima, poput IT sektora, obrazovanje nije presudno. Umjesto toga, važnijim smatraju praktične vještine, projekte i samostalno učenje. Ovakav stav može biti rezultat sve većeg uticaja digitalizacije i pristupa besplatnim online edukacijama koje omogućavaju mladima da steknu specifične kompetencije neophodne za savremeno tržište rada.

Što se tiče budućih profesionalnih aspiracija, ispitanici imaju širok spektar interesovanja – od prirodnih i društvenih nauka do ugostiteljstva, arhitekture i medicine. Primjetno je da pojedini ispitanici izražavaju želju za preduzetništvom, posebno u tehnološkom sektoru, što ukazuje na sve veću popularnost samozapošljavanja i startup kulture među mladima. Također, nekoliko ispitanika planira studirati u inostranstvu, što može odražavati percepciju da obrazovni sistem u BiH ne nudi dovoljno kvalitetnih prilika ili da mladi žele internacionalno iskustvo koje im može donijeti bolje profesionalne šanse.

Ovi rezultati sugerišu da mladi prepoznaju značaj formalnog obrazovanja, ali istovremeno osjećaju potrebu za njegovom reformom, posebno u smislu povezivanja teorije i prakse. Istovremeno, raznolikost profesionalnih interesa i želja za mobilnošću ukazuju na to da mladi nisu homogena skupina i da im je potreban individualiziran pristup kako bi se njihov puni potencijal iskoristio unutar i izvan granica zemlje.

Inkluzija mladih i njihova percepcija uključenosti

Rezultati individualnih intervjua pokazuju značajne razlike u razumijevanju pojma inkluzije među mladima. Dok pojedini ispitanici inkluziju vide kao davanje prilika mladima i osiguravanje jednakih mogućnosti za obrazovanje i razvoj među svim mladim ljudima, drugi ili nisu sigurni šta ovaj pojam znači ili uopće nisu upoznati sa njim. Ovakvi rezultati ukazuju na nedostatak informisanosti i edukacije o

konceptu inkluzije među mladima, ali i na činjenicu da se termin može interpretirati na različite načine u zavisnosti od ličnih iskustava i konteksta u kojem mladi djeluju.

Posebno je važno primijetiti da oni ispitanici koji su pokušali definisati inkluziju naglašavaju važnost aktivnog učešća mladih u procesima donošenja odluka, bilo kroz izražavanje problema ili davanje rješenja. Ovakav pristup sugerise da mladi koji su svjesni pojma inkluzije uglavnom percipiraju inkluziju kao participaciju i jednak pristup mogućnostima. Međutim, jedan od ispitanika ističe da se inkluzija često veže isključivo za društvena i politička pitanja što može ukazivati na to da mladi koji nisu uključeni u omladinske programe, kao što je slučaj sa ovim ispitanikom, ne prepoznaju inkluziju kao relevantan koncept za njihovu profesionalnu ili personalnu sferu razvoja.

Visok broj ispitanika koji nisu upoznati sa značenjem inkluzije može biti posljedica nedovoljnog prisustva ove teme u formalnom obrazovanju i omladinskim aktivnostima. Također, ovakav rezultat može sugerisati da koncept inkluzije još uvijek nije dovoljno jasan mladima u svakodnevnom kontekstu te da se o njemu ne govori na način koji bi bio prilagođen njihovim interesima i potrebama.

Nedostatak svijesti o inkluziji može ukazivati i na širu društvenu dinamiku u kojoj mladi ne doživljavaju da imaju značajnu ulogu u procesima donošenja odluka i oblikovanja zajednice u kojoj borave.

Ova nesigurnost u razumijevanju inkluzije odražava se i na odgovore mladih o barijerama sa kojima se suočavaju. Ispitanici koji nisu bili upoznati sa pojmom inkluzije manje su jasno artikulirali vlastite izazove. Dok pojedini smatraju da ne nailaze na prepreke, drugi opisuju konkretne probleme, ali ih ne povezuju sa sistemskim barijerama.

Interesantno je da oni ispitanici koji su pokazali bolje razumijevanje koncepta inkluzije također imaju veću svijest o sopstvenim privilegijama. Oni koji prepoznaju da imaju povoljne uslove za razvoj jasno ističu da se ne suočavaju sa barijerama, dok su oni koji nailaze na izazove mogli identificirati prepreke koje ih ograničavaju, iako i oni nailaze na prepreke prilikom povezivanja prepreka sa sistemskih problemima u društvu. Navedeno sugerira da podizanje svijesti o inkluziji može pomoći mladima da bolje razumiju sopstvene potrebe i mogućnosti, ali i da budu svjesniji problema sa kojima se suočavaju njihovi vršnjaci.

Rezultati također naglašavaju potrebu za daljim radom na edukaciji mladih o inkluziji, ali i za prilagođavanjem načina na koji se inkluzija predstavlja kako bi se osiguralo da mladi prepoznaju njen značaj i u oblastima koje ih lično dotiču. Također, ovi podaci ukazuju da inkluzivne prakse trebaju biti bolje integrisane u obrazovne i omladinske programe, te da je potrebno kreirati proaktivne strategije za informisanje i uključivanje onih mladih koji trenutno nisu angažovani u neformalnom obrazovanju.

Učešće u omladinskim aktivnostima i projektima

Većina ispitanika učestvovala je u omladinskim projektima manje od jedne godine tj. tek su nedavno otkrili mogućnosti koje im neformalno obrazovanje nudi. Jedan ispitanik je aktivan već tri godine, dok samo jedna osoba nije imala prethodno iskustvo u omladinskim projektima zbog manjka relevantnih aktivnosti u njenom okruženju. Jedan ispitanik kontinuirano volontira u lokalnoj organizaciji posljednjih nekoliko mjeseci, dok su ostale mlade osobe povremeno uključene kroz lokalne projekte ili programe. Ovaj trend može se objasniti dobnim skupinama intervjuiranih mladih ljudi, jer većina ispitanika pripada uzrastu srednjoškolaca ili mladih studenata što je dozna skupina kada se mladi susreću sa omladinskim aktivnostima.

Mladi ljudi imaju različite puteve uključivanja u omladinske aktivnosti i projekte. Primjetno je da većina ispitanika nije bila upoznata sa mogućnostima za učešće prije nego što ih profesori nisu nominovali za učešće, što ukazuje na nedostatak dostupnih informacija o omladinskim programima. Ova barijera može biti rezultat slabih mehanizama promocije aktivnosti, ali i ograničene povezanosti mladih sa organizacijama koje ih provode. Jedan ispitanik uključio se u omladinske aktivnosti tek nakon što je dobio podsticaj od porodice što ukazuje da je podrška unutar porodice značajna u ohrabrivanju mladih da se angažuju u neformalnom obrazovanju.

Jedan od dominantnih razloga za uključivanje u omladinske aktivnosti jeste želja za ličnim razvojem, sticanjem novih vještina i znanja i upoznavanjem novih ljudi. Odgovori ukazuju na to da mladi prvenstveno prepoznaju omladinske aktivnosti kao priliku za lični razvoj i sticanje praktičnih vještina, što potvrđuje važnost neformalnog obrazovanja u jačanju njihovih kompetencija. Dominantna motivacija ispitanika sugerise da mladi preferiraju prilike koje im omogućavaju direktno osnaživanje.

Zanimljivo je da samo jedan ispitanik ističe kako mu je motivacija za učešće bila doprinos rješavanju problema u lokalnoj zajednici. Navedeno ukazuje na to da mladi prvenstveno pristupaju omladinskim programima iz lične, a ne nužno društvene perspektive. Odgovori mladih, također mogu reflektovati i širi društveni kontekst u kojem se građanski aktivizam ne prepoznaje kao ključni element omladinskog rada, već se veći naglasak stavlja na individualne koristi za učesnika.

Učesnici su posebno istakli važnost mentorstva i strukturiranog rada unutar programa. Navedeno ukazuje na potrebu programa koji imaju mentorsku komponentu tokom koje će mladi biti podržani u aplikaciji naučenog. Ovo sugerise da mladi ne traže samo priliku za pasivno učešće, već im je bitan sistemski pristup u kojem mogu primijeniti naučeno kroz jasno definisane aktivnosti i zadatke, te podršku u razvoju.

Kao najznačajnije segmente koje su mladi unaprijedili tokom omladinskih programa ističu se komunikacijske i organizacijske vještine, poboljšana sposobnost timskog rada, te sticanje praktičnih znanja o pisanju i realizaciji projekata. Ovi rezultati nisu iznenađujući s obzirom na prirodu omladinskih programa, koji su često osmišljeni tako da podstiču interakciju, saradnju i praktično učenje.

Mladi koji nisu uključeni u omladinske projekte često ne prepoznaju njihovu relevantnost za vlastite interese. Jedan ispitanik navodi da nije bio uključen u omladinske aktivnosti ili projekte jer nije pronašao aktivnosti koje su povezane sa njegovim interesovanjima, posebno u oblasti IT-a i poduzetništva. Ovaj odgovor ukazuje na potrebu za širenjem tematskog obuhvata omladinskih aktivnosti kako bi privukle i one mlade koji ne prepoznaju tradicionalne omladinske programe kao korisne za njihovu budućnost.

Izazovi za učešće u omladinskim aktivnostima i projektima

Analizom odgovora mladih moguće je identificirati nekoliko ključnih faktora koji prema njihovom mišljenju utiču na angažman: percepcija mladih u društvu, nedostatak informacija i edukacije o omladinskim programima, institucionalne prepreke, vremenska ograničenja, manjak tematske raznovrsnosti, društvene stigme i ekonomske barijere.

Ekonomske barijere

Ekonomske barijere ostaju važan faktor koji može ograničiti učešće mladih, posebno onih iz socioekonomski ugroženih sredina. Troškovi prevoza, smještaja i učešća na određenim programima mogu

biti nepremostivi za neke mlade ljude, što ukazuje na potrebu za većom finansijskom podrškom i inkluzivnijim modelima omladinskog angažmana.

Infrastrukturne barijere

Jedan od ključnih izazova koje su mladi prepoznali jeste geografska izolacija manjih sredina, te posljedično nedostatak prilika u istim. Ispitanici koji dolaze iz manjih gradova ističu da u njihovim zajednicama nema dovoljno omladinskih programa koje bi im omogućile kvalitetan angažman. Pored toga, loša povezanost putem javnog prevoza dodatno otežava učešće u aktivnostima koje se organizuju u gradu. Mladi koji žive u ruralnim mjestima često moraju izdvojiti sate putovanja kako bi prisustvovali događajima, što ih obeshrabruje i dovodi do toga da biraju povlačenje iz aktivnosti ili online formate edukacije kao alternativu.

Socijalne barijere

Jedan od istaknutih izazova odnosi se na percepciju mladih u društvu i njihovu ulogu u odlučivanju i kreiranju omladinskih aktivnosti. Odgovori intervjuiranih mladih osoba jasno ukazuju na to da mladi često nisu shvaćeni ozbiljno zbog svojih godina, te da njihovo mišljenje često bude zanemareno od strane starijih i iskusnijih osoba u civilnom društvu. Ova pojava može biti posljedica tradicionalnih društvenih normi u kojima se mlade osobe posmatraju kao nedovoljno kompetentne za donošenje odluka, što u praksi dodatno obeshrabruje njihov angažman i dugoročno smanjuje njihovu motivaciju za učešće.

Društvene stigme i predrasude predstavljaju poseban izazov za mlade iz manjih sredina, gdje društveni pritisak djeluje kao faktor odvratanja od aktivnog angažmana. Strah od osude, nedostatak kritičkog razmišljanja okoline i ograničene mogućnosti za izražavanje sopstvenih stavova često utiču na odluke mladih o učešću u omladinskim aktivnostima.

Pored toga, neki ispitanici naglašavaju da je sve češća pojava digitalne izolacije, gdje mladi izbjegavaju interakciju licem u lice i umjesto toga provode vrijeme u online okruženju, što može dodatno smanjiti njihovu želju za uključivanjem u omladinske inicijative u fizičkim prostorima.

Nedostatak kapaciteta i systemske podrške

Dodatno, prepreke unutar samih lokalnih zajednica predstavljaju značajan izazov. Nedostatak institucionalne podrške za omladinske inicijative odvrća mlade osobe od pokušaja organizovanja sopstvenih aktivnosti, što dalje produbljuje njihov osjećaj bespomoćnosti i zavisnosti od spoljašnjih aktera. Navedeno je posebno važno u kontekstu manjih gradskih sredina i ruralnih zajednica u Bosni i Hercegovini, gdje mladi osjećaju da nemaju prostor za izražavanje ili priliku da svoje ideje sprovedu u djelo. Ispitanici smatraju da njihova potreba za većim brojem aktivnosti koje su organizovane od strane mladih, može biti ključna za povećanje njihove participacije u omladinskim aktivnostima.

Vrijeme se među mladima navodi kao jedan od presudnih faktora za učešće u omladinskim programima. Intervjuirani mladi često balansiraju između školskih obaveza i drugih aktivnosti, što im otežava učešće u omladinskim programima. Ovaj izazov je naročito izražen u srednjim školama koje ne prepoznaju vrijednost neformalnog obrazovanja i internatskih srednjih škola, koje prema riječima mladih ne nude fleksibilnost koja bi im omogućila lakše usklađivanje različitih vrsta angažmana.

Atraktivnost sadržaja

Mladi iz urbanih sredina manje se suočavaju sa infrastrukturnim barijerama, ali ukazuju na ograničenost omladinskih aktivnosti u tematskom smislu. Oni ističu da su teme omladinskih programa često nedovoljno raznovrsne i da ne pokrivaju oblasti koje zanimaju širi krug mladih, poput IT-a i modernih tehnologija. Opisano otvara pitanje inkluzivnosti omladinskih aktivnosti u kontekstu tematike kojom se one bave. Ukoliko su teme previše usko fokusirane, određene grupe mladih ostaju isključene, te se među njima stvara jaz prema civilnom društvu i njihovim aktivnostima. Povezivanje omladinskog aktivizma sa tehnološkim inovacijama moglo bi privući veći broj mladih koji se trenutno ne prepoznaju u postojećim programima.

Dostupnost informacija

Jedan od intervjuiranih mladih osoba posebno je istakao nedostatak informacija o omladinskim programima kao prepreku za uključivanje mladih. Navedeno je u skladu sa prethodnim dijelovima istraživanja, gdje su mladi često isticali da doznaju za prilike putem vršnjačkih preporuka, dok su ostali kanali informisanja, poput društvenih mreža, nedovoljno zastupljeni. Ukoliko mladi nisu pravovremeno i adekvatno informisani o mogućnostima za angažman, njihova participacija ostaje ograničena na uski krug onih koji su već aktivni u civilnom društvu.

Sve ove prepreke ukazuju na potrebu za strateškim pristupom omladinskom radu koji će osigurati bolju informisanost, institucionalnu podršku, prilagođene programe i inkluzivne teme kako bi se omogućilo šire uključivanje mladih u društvene aktivnosti.

Prijedlozi za poboljšanje

Prijedlozi mladih za poboljšanje omladinskih aktivnosti ukazuju na nekoliko ključnih oblasti koje bi mogle unaprijediti dostupnost, relevantnost i efikasnost omladinskih programa. Ovi prijedlozi reflektuju prepreke koje su prethodno identifikovane u ovom istraživanju.

Jedan od intervjuiranih mladih ističe potrebu za ravnomjernijom raspodjelom omladinskih programa širom Bosne i Hercegovine, kako bi mladi iz svih dijelova zemlje imali jednake prilike za uključivanje. Ova sugestija je posebno relevantna u kontekstu ranijih nalaza, gdje su mladi iz manjih sredina ukazali na ograničen broj prilika u njihovim zajednicama. Kako bi se navedena prepreka prevazišla, predložena je i alternativa u vidu većeg broja online aktivnosti, što bi omogućilo mladima da se uključe bez obzira na fizičku udaljenost. Ova potreba za digitalizacijom omladinskog sektora odražava širu društvenu realnost, u kojoj su mladi sve više oslonjeni na digitalne alate za edukaciju, komunikaciju i umrežavanje.

U skladu sa prethodno pomenutim, mladi naglašavaju potrebu za organizacijom događaja koji bi pokrivali teme iz oblasti tehnologije, programiranja, video igara i razvoja softvera. Ova potreba se uklapa u prethodno identifikovanu barijeru nedostatka raznovrsnosti u omladinskim programima, gdje su određene oblasti, poput društvenih i političkih tema, zastupljenije u odnosu na STEM discipline. Kako se interesovanja mladih diversifikuju, postoji jasna potreba za prilagođavanjem programa kako bi obuhvatili širi spektar tema i privukli mlade koji trenutno ne prepoznaju omladinske aktivnosti kao relevantne za njihova interesovanja.

Nekoliko ispitanika naglašava potrebu za jačom promocijom omladinskih aktivnosti, posebno kroz srednje škole. Škole su već prepoznate kao ključni kanali putem kojih mladi saznaju za prilike, ali istraživanje je pokazalo da je ta promocija često ograničena na manji broj učenika, poput članova vijeća učenika.

Direktnija promocija unutar škola, kao i prilagođavanje omladinskih aktivnosti rasporedu školskih obaveza, mogla bi omogućiti veću dostupnost i uključenost mladih u programe.

Dva ispitanika nisu znala kako odgovoriti na pitanje o poboljšanjima omladinskih aktivnosti. S obzirom da su se navedene mladi uključili u omladinske programe u novembar 2024. godine možemo zaključiti da ove mlade osobe nisu dovoljno dugo uključene u omladinske aktivnosti, te samim tim nisu svjesni njihovih nedostataka. Pored navedenog, nedostatak odgovora može nas uputiti na stanje opšte apatije, samopouzdanja i kritičkog promišljanja kod mladih osoba, ali i nepovjerenja da će njihovi prijedlozi biti uzeti u obzir.

INTERVJUI SA OMLADINSKIM RADNICIMA

Ukupno su urađena četiri intervjua sa omladinskim radnicima. Od navedenog broja učesnika, jedna osoba je muškog spola i tri osobe ženskog spola. Od navedenih, dvije osobe rade na puno radno vrijeme u sektoru, jedna osoba je zaposlena po osnovu konsultantskog ugovora i jedna osoba je volonter. Troje omladinskih radnika ima iskustvo rada sa osobama koje su suočavaju sa fizičkim i mentalnim poteškoćama, dok dvoje omladinskih radnika ima iskustvo rada sa osobama koje se suočavaju sa rodnom diskriminacijom. Troje omladinskih radnika ima iskustvo rada u ruralnim sredinama od kojih njih dvoje ima iskustvo rada u sredinama koje su određene ovim istraživanjem. Sve organizacije u kojima ispitanici rade su bazirane su u gradovima iznad 50.000 stanovnika, a sektori u kojima su aktivni su: umjetnost i kultura, socijalna pravda i građanskih kapaciteta i neformalno obrazovanje.

Uključivanje u i motivacija za rad u omladinskom radu

Ispitanici su u prosjeku uključeni u civilni sektor 12 godina, dok je srednja vrijednost angažmana 8 godina, bilo kroz radni odnos (puno ili skraćeno radno vrijeme) ili volonterski angažman.

Svi ispitanici su se u omladinski rad uključili još tokom srednje škole, pri čemu se polovina prvi put angažovala kroz lokalni ogranak Crvenog križa, dok je druga polovina učestvovala u omladinskom radu kroz srednje škole koje primjenjuju International Baccalaureate (IB) program, gdje se od učenika zahtijeva određeni broj sati volontiranja u zajednici. Ovi rezultati sugerišu da strukturirani programi i institucionalna podrška igraju ključnu ulogu u podsticanju mladih na prvi korak ka aktivizmu.

Glavna motivacija svih ispitanika za rad sa mladima je želja da doprinesu svojoj zajednici i ostvare pozitivne promjene u njoj. Međutim, motivacije su i individualno specifične - jedan ispitanik istakao je da ga je angažman privukao jer je vidio da kulturu može koristiti kao alat za društvenu promjenu, dok je drugi naglasio da mu sloboda u izboru metoda rada i kreativnosti u omladinskom sektoru predstavlja ključnu inspiraciju za dugoročni angažman. Upoznavanje novih ljudi i različitih perspektiva takođe je prepoznato kao značajan motivacijski faktor, što ukazuje na to da omladinski rad ne samo da doprinosi zajednici, već pruža i lični razvoj i proširenje društvene mreže samih omladinskih radnika

Mislim da puno ljudi ima priliku da se oslobodi u tom prostoru. Imaju stvarno priliku da uvide... [da] imaju druge stvari koje još nisu probali, koje mogu probati, u kojima se oni potencijalno vide [u budućnosti].

(Mostar, ženski spol)

Prepreke za učešće mladih u omladinskim aktivnostima

Rezultati individualnih intervjua sa omladinskim radnicima ukazuju na nekoliko ključnih prepreka koje otežavaju učešće mladih u omladinskim aktivnostima.

Jedan od ključnih izazova je privlačenje i dugoročno zadržavanje mladih u omladinskim programima. Iako su u prošlosti aktivnosti za mlade u BiH bile oskudne, danas je izazov drugačiji. Omladinski radnici ističu da je potrebno konstantno animirati i motivirati mlade kako bi postali dio programa i nastavili svoj angažman. Naime, razvoj tehnologije, posebno društvenih mreža poput TikTok-a i YouTube-a, kao i digitalne navike mladih oblikovale su način na koji oni konzumiraju sadržaj, što se reflektuje i na njihovo učešće u neformalnom obrazovanju. Ukoliko aktivnosti nisu dinamične, interaktivne i zabavne, mladi brzo

gube interes i nemaju tendenciju povratka na buduće aktivnosti. Također, iskustvo omladinskih radnika pokazuje da sadržaji moraju biti svježiji i inovativni kako bi mladi zadržali interes i razvili naviku redovnog učešća, umjesto da omladinske aktivnosti doživljavaju kao jednokratne događaje.

Omladinski radnici su tokom razgovora istakli geografske razlike u pristupu aktivnostima. U ruralnim sredinama mladi imaju znatno manje prilika za kulturne i omladinske aktivnosti, što ih dodatno izoluje od šire društvene zajednice. Kada im se pruži prilika za učešće, oni pokazuju izuzetnu zahvalnost i entuzijazam, što nije uvijek slučaj u urbanim sredinama gdje su mogućnosti dostupnije, ali često manje cijenjene od strane mladih ljudi. Također, mladi iz ruralnih područja blizu gradskih sredina često nemaju pristup omladinskim aktivnostima zbog problema sa prevozom. Mladi iz ruralnih sredina nakon nastave ili vikendom nemaju mogućnost da ostanu na dodatnim aktivnostima. Omladinski radnici smatraju da je ključno osmisliti modele uključivanja i za mlade iz ovih sredina kako bi im se omogućio jednak pristup prilikama za lični i profesionalni razvoj.

Pored navedenog, omladinski radnici su kao jednu od prepreka za učešće naveli nedostatak omladinskih prostora gdje bi se mladi mogli okupljati i kreirati vlastite inicijative, pogotovo u manjim gradovima. Bez dostupnog sigurnog prostora za mlade, angažovanje mladih ljudi ostaje veoma ograničeno. Osim fizičkog prostora, primijećen je i društveni pritisak, posebno u nekim konzervativnijim zajednicama, gdje mladi izbjegavaju učešće zbog straha od osude vršnjaka, porodice i društvene zajednice.

Još jedan značajan izazov jeste ograničen domet omladinskih aktivnosti unutar obrazovnog sistema. Omladinski radnici su primijetili da, kada se mladi uključuju u aktivnosti putem nastavnika, profesora ili pedagoga, učesnici uglavnom dolaze iz istih škola i često su članovi vijeća učenika. Ovakav način uključivanja dovodi do zatvorenog kruga angažovanih mladih, gdje priliku za učešće dobijaju oni koji su već aktivni, dok mladi izvan tih krugova ostaju isključeni. Među omladinskim radnicima se postavlja pitanje da li su ove aktivnosti dovoljno predstavljene široj populaciji učenika ili ih mladi koji nisu već angažovani jednostavno ne prepoznaju kao korisne za sebe. U ovom kontekstu, omladinski radnici ističu da je neophodno stvarati nove lidere i razvijati programe koji će omogućiti mladima iz različitih sredina da preuzmu aktivne uloge u zajednici. Smatraju da je ključ u mladima, jer upravo njima ostaje odgovornost za budućnost društva, ali također priznaju da trenutni programi ne nude dovoljno prilika za one koji nisu već angažovani u omladinskim strukturama.

Mladi moraju znati da niko neće za njih kreirati njihovu sudbinu. (Mostar, muški spol)

Pored navedenih prepreka, omladinski radnici su posebno istakli izuzetno ograničene mogućnosti za mlade sa invaliditetom i razvojnim poteškoćama. Fizička nepristupačnost prostora, pogotovo u manjim gradovima i ruralnim sredinama, značajno otežava učešće mladih osoba u kolicima ili onih koji koriste pomagala, budući da mnogi objekti nemaju prilagođene prilaze ili dovoljno velike liftove. Ovo navedenu grupu mladih ljudi automatski isključuje iz mnogih aktivnosti, čak i kada postoji dobra volja organizatora da ih uključe.

Također, mladi sa razvojnim poteškoćama, poput autizma, rijetko su uključeni u omladinske aktivnosti. Omladinski radnici smatraju da razlog za to može biti njihovo obrazovanje u specijalizovanim ustanovama, izvan standardnog školskog sistema, zbog čega informacije o omladinskim programima rijetko dolaze do

njih. Također, smatraju da postoji mogućnost da ih roditelji nesvjesno isključuju iz ovih prilika u pokušaju da ih zaštite od potencijalne diskriminacije ili neadekvatnog tretmana. Nedostatak znanja i resursa među omladinskim organizacijama dodatno doprinosi ovoj isključenosti, jer mnoge organizacije nemaju dovoljno kapaciteta da osmisle inkluzivne programe ili pruže potrebnu podršku ovim mladim osobama.

Na kraju, omladinski radnici ističu da su mladi danas više materijalno orijentisani, te da nedostaje jasna poveznica između volontiranja, omladinskih aktivnosti i dugoročne koristi za njihov profesionalni razvoj. Iako se kroz neformalno obrazovanje mogu steći važne vještine, mladi to često ne prepoznaju, što sugerira potrebu za boljom promocijom dugoročnih benefita omladinskog angažmana.

Strategije za prevazilaženje barijera za učešće mladih osoba

Omladinski radnici ističu da je jedan od ključnih koraka analiza lokalnog konteksta prije uvođenja novih programa. Prepoznavanje specifičnih potreba i izazova u određenoj zajednici omogućava kreiranje postepenog i prilagođenog pristupa, čime se izbjegava preplavljanje mladih informacijama koje bi ih mogle obeshrabriti ili odbiti od učešća. Postepeno uvođenje novih tema i metoda rada doprinosi stvaranju dugoročnih promjena, umjesto kratkotrajnih inicijativa bez održivog uticaja.

U okviru strategija za uključivanje mladih, omladinski radnici naglašavaju važnost rane integracije mladih u neformalne aktivnosti kroz obrazovni sistem. Smatraju da bi dugoročno rješenje za povećanje angažmana mladih bilo sistematsko uključivanje, kroz zakonske okvire ili formalizovane inicijative, neformalnog obrazovanja u predškolske i školske programe. Rani kontakt sa omladinskim radom kroz redovan školski program omogućio bi mladima da razviju kritičko mišljenje, empatiju i odgovornost prema zajednici još u ranom dobu, čime bi se postavili temelji za aktivnije građanstvo u srednjoškolskom i kasnijem uzrastu, te dugoročno doprinijelo smanjenju predrasuda i socijalne isključenosti.

S obzirom da se radi o dugoročnom sistemskom rješenju koji iziskuje uključivanje velikog broja aktera, omladinski radnici kao prelazno rješenje vide direktno uključivanje nevladinih organizacija u školski sistem, bilo kroz radionice ili kroz redovni nastavni program. Ideja o tome da nevladine organizacije dobiju priliku za rad sa učenicima jednom sedmično na temama omladinskog aktivizma, volonterizma i razvoja vještina prepoznata je kao način da se mladima omogući kontinuirana edukacija o društvenom angažmanu, a ne samo kroz sporadične projekte i događaje.

Proaktivno informisanje i direktni kontakt jedan je od glavnih metoda koje omladinski radnici smatraju da se treba više koristiti kako bi uključili mlade. Odlaskom u škole, fakultete i mjesta gdje se mladi okupljaju, direktnim razgovorima i organizovanjem radionica, mladima se mogu približiti prilike za učešće u omladinskim aktivnostima. Ovu strategiju posebno smatraju korisnom u zajednicama gdje su neformalne aktivnosti manje prisutne ili gdje mladi nisu navikli da aktivno pretražuju prilike za angažman. Navedeni pristup smatraju kao ključan za podizanjem svijesti o dugoročnim koristima omladinskog angažmana, poput razvoja ličnih i profesionalnih vještina, upoznavanja novih ljudi i stvaranja prilika za buduće zapošljavanje, u cilju prevazilaženja želje za finansijskom kompenzacijom za učestvovanje.

Pored terenskog rada, korištenje digitalnih kanala postaje sve značajnije u angažovanju mladih. Društvene mreže, ciljane online kampanje i digitalni alati se više koriste kako bi se pristupilo mladim ljudima koji možda nisu informisani o postojećim programima. S obzirom na trendove među mladima, omladinski radnici smatraju da su vizualni i interaktivni sadržaji ključni za privlačenje pažnje i poticanje angažmana.

Stvaranje sigurnog i inkluzivnog okruženja također je ključno je za dugoročnu uključenost mladih u aktivnosti. Omladinski radnici ističu da je važno da se mladi osjećaju dobrodošlo, bez obzira na njihovu prethodnu uključenost, obrazovni status ili društvenu pozadinu. Vršnjačka podrška igra značajnu ulogu u ovom procesu, jer mladi lakše pristupaju aktivnostima kada vide da su njihovi vršnjaci već uključeni. U tom kontekstu, omladinski radnici smatraju da posebna pažnja treba biti posvećena povezivanju sa ranije neaktivnim mladima kroz sistem mentorskih programa. Mladi koji su se tek uključili u omladinske aktivnosti mogu postati ambasadori u svojim zajednicama, motivišući vršnjake da se priključe i učestvuju. Ovaj pristup ne samo da bi doprinjeo širenju mreže aktivnih mladih, već bi i omogućio održivost omladinskih inicijativa kroz razvoj novih lidera unutar zajednice.

Kombinovanjem ovih strategija, omladinski radnici smatraju da se može povećati broj mladih uključenih u aktivnosti, te osigurati da njihov angažman bude dugoročan i smislen, odgovarajući na stvarne potrebe mladih u lokalnim zajednicama.

Jačanje kapaciteta omladinskih radnika

U okviru razgovora, omladinski radnici su istakli nekoliko ključnih oblasti u kojima bi im dodatne edukacije mogle pomoći da efikasnije rade sa mladima i unaprijede svoj pristup omladinskom radu. Fokus je na poboljšanju komunikacije, razumijevanju psiholoških aspekata rada sa mladima, te razvoju vještina zagovaranja i javnog komuniciranja.

Jedan od najvažnijih izazova koje omladinski radnici prepoznaju jeste kako efikasno komunicirati sa mladima i kreirati sadržaj koji će ih angažovati. S obzirom na to da je prosječni raspon pažnje mladih izuzetno kratak, postoji potreba za edukacijama koje će ih osposobiti da u tom kratkom vremenskom periodu pridobiju pažnju učesnika. Posebno je naglašena potreba za razvojem metoda facilitacije radionica koje će osigurati balans tj. omogućiti angažman svih učesnika, a spriječiti da samo nekoliko dominantnih pojedinaca preuzme prostor.

Osim tehničkih vještina komunikacije, omladinski radnici ističu važnost psiholoških radionica usmjerenih na razumijevanje dječjeg i adolescentnog razmišljanja. Smatraju da bi edukacije usmjerene na razvoj empatije, introspekciju i ponovno povezivanje sa sopstvenim iskustvima iz mladosti mogle pomoći omladinskim radnicima da izgrade prirodniji i dublji odnos s mladima. Ovakav pristup bi olakšao kreiranje sadržaja koji je prilagođen interesima i potrebama mladih, čineći aktivnosti privlačnijim i smislenijim.

Još jedna važna oblast za jačanje kapaciteta omladinskih radnika jeste javnog zagovaranja. Radionice bi trebale obuhvatiti metode i korake u planiranju zagovaračkih kampanja, sa naglaskom na identifikaciju problema u zajednici, mapiranje ključnih aktera i kreiranje jasnih poruka koje mogu utjecati na donošenje odluka. Omladinski radnici prepoznaju da je ovo posebno važno za organizacije koje se bave pravima mladih i žele osigurati dugoročnu sistemsku promjenu u lokalnim zajednicama.

Pored zagovaranja, omladinski radnici naglašavaju potrebu za edukacijama o komunikaciji sa javnosti i strateškom korištenju digitalnih kanala. Ove edukacije bi uključivale razvijanje komunikacijskih strategija prilagođenih različitim ciljanim grupama, kreiranje jasnih i autentičnih poruka koje osiguravaju angažman mladih, te učenje o tehnikama odnosa sa medijima.

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje donosi sveobuhvatan uvid u učešće mladih u neformalnom obrazovanju, identifikujući ključne izazove, motive i percepcije mladih o omladinskim programima. Kroz kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja, uključujući anketu, fokus grupe i individualne intervjuje, analizirani su različiti aspekti omladinskog angažmana, prepreke sa kojima se mladi suočavaju, kao i uloga omladinskih radnika u podsticanju aktivnog učešća.

Istraživanje ukazuje da većina mladih u istraživanju ima iskustvo u neformalnom obrazovanju, ali i da postoje značajne razlike u učešću prema polu, starosnoj grupi i geografskom području. Mladi muškog pola i stariji mladi (27-30 godina) rjeđe se uključuju u omladinske programe, dok je učešće značajnije izraženo kod srednjoškolaca i mladih studenata. Iako se mladi ženskog spola češće uključuju u omladinske aktivnosti, upravo ova grupa navodi nedostatak vremena zbog školskih, porodičnih i/ili poslovnih obaveza što može ukazivati na veću opterećenost porodičnim obavezama među osoba ovog spola.

Većina mladih smatra da su kroz neformalno obrazovanje unaprijedili komunikacijske i organizacijske vještine, poboljšali sposobnost timskog rada i stekli praktična znanja o pisanju i realizaciji projekata. Među mladima je posebno naglašena važnost mentorstva i struktuisanog rada unutar programa, što doprinosi boljem savladavanju vještina i samopouzdanju u primjeni stečenog znanja.

Među ključnim motivima za učešće u neformalnom obrazovanju istaknuti su lični razvoj, sticanje novih znanja i vještina, kao i doprinos zajednici. Zanimljivo je da je kod određenog broja ispitanika motivacija proizašla iz preporuka vršnjaka ili profesora/pedagoga, što ukazuje na značaj vršnjačkog uticaja i podrške formalnog obrazovanja.

Najčešće prepreke za učešće u omladinskim programima odnose se na nedostatak informacija, vremenske ograničenosti zbog školskih i drugih obaveza, ali i negativne percepcije neformalnog obrazovanja. Mladi koji nisu ranije učestvovali u omladinskim aktivnostima često ih doživljavaju kao manje relevantne za njihov profesionalni razvoj, što ukazuje na potrebu za boljom promocijom benefita neformalnog obrazovanja.

Poseban izazov predstavlja i geografska dostupnost programa. Mladi iz manjih gradova ili ruralnih sredina imaju manje prilika za učešće u aktivnostima zbog loše infrastrukture javnog prevoza i centralizacije omladinskih programa u većim gradovima. Ova prepreka dodatno je izražena kod mladih osoba sa invaliditetom, kojima su potrebni lični asistenti i dodatna sredstva za prevazilaženje problema mobilnosti.

Omladinski radnici su prepoznali potrebu za kontinuiranim umrežavanjem, edukacijom i boljom koordinacijom sa obrazovnim institucijama. Posebno su naglasili potrebu za stručnom podrškom pri radu sa mladima iz marginaliziranih skupina, kao i za dodatnim resursima koji bi im omogućili analizu potreba zajednica i prilagođavanje programa stvarnim izazovima mladih.

Jedan od ključnih izazova sa kojima se omladinski radnici suočavaju jeste nedostatak adekvatnih finansijskih sredstava za realizaciju kvalitetnih programa i zadržavanje kvalifikovanog kadra. Također,

izražena je potreba za inovacijama u pristupu mladima, uključujući korištenje digitalnih alata, vještina javnog zagovaranja i kreiranja atraktivnih formata koji će privući mlade i zadržati njihovu pažnju.

Jedan od zanimljivih nalaza istraživanja jeste da su roditelji i lokalna zajednica često percipirani kao prepreka omladinskom angažmanju među mladima i omladinskim radnicima. Mladi su istaknuli da roditelji ne prepoznaju povezanost između neformalnog obrazovanja i budućih profesionalnih prilika, te da često obeshrabruju učešće u aktivnostima koje nemaju direktnu i jasnu korist.

S druge strane, roditeljska podrška i pozitivan stav zajednice prema omladinskim aktivnostima značajno olakšavaju učešće mladih i njihov dugoročni angažman. Ovo ukazuje na potrebu za boljim informisanjem roditelja i zajednice o benefitima neformalnog obrazovanja, kao i za kreiranjem programa koji će aktivnije uključivati roditelje i lokalne vlasti.

Rezultati istraživanja ukazuju na kompleksne izazove sa kojima se suočavaju mladi u pogledu uključivanja u neformalno obrazovanje. Iako postoji značajan broj mladih koji prepoznaju vrijednost ovih programa, evidentni su problemi u pristupu, informisanosti i percepciji neformalnog obrazovanja.

Omladinski radnici igraju ključnu ulogu u podsticanju aktivnog učešća, ali se suočavaju sa strukturnim i finansijskim izazovima koji otežavaju njihovu misiju. Povezivanje omladinskog sektora sa obrazovnim institucijama, digitalizacija informisanja i kreiranje inkluzivnih programa koji odgovaraju potrebama različitih grupa mladih predstavljaju ključne pravce daljeg unapređenja omladinskog angažmana. Angažovanje mladih koji su već iskusili benefite omladinskih programa kao ambasadora neformalnog obrazovanja predstavlja ključnu priliku za efikasniju promociju ovih aktivnosti unutar zajednica, istovremeno rasterećujući omladinske radnike i osnažujući mlade da djeluju kao lideri u lokalnoj zajednici.

U budućnosti, potrebno je raditi na promociji i priznavanju neformalnog obrazovanja kao vrijedne komponente razvoja mladih. Posebna pažnju potrebno je posvetiti usklađivanju BiH zakona sa zakonima Europske unije u pogledu volontiranja. Jačanje međusektorske saradnje, naročito između nevladinih organizacija, obrazovnih institucija, stručnjaka i lokalnih vlasti, može igrati ključnu ulogu u smanjenju prepreka i stvaranju poticajnog okruženja za sve mlade.

Na kraju, istraživanje pokazuje da mladi imaju veliki potencijal i želju za učenjem, te vide vrijednost neformalnog obrazovanja, ali im je potrebna sistemska podrška kako bi u potpunosti iskoristili prilike koje im neformalno obrazovanje može ponuditi.

PREPORUKE

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na niz izazova sa kojima se mladi suočavaju u pogledu pristupa i učešća u omladinskim programima, ali i na ključne faktore koji doprinose njihovom angažmanu. Omladinski radnici i mlade osobe istakli su prepreke kao što su nedostatak informacija, geografska ograničenja, neusklađenost programa sa školskim i radnim obavezama, kao i nedovoljna raznovrsnost tema koje su trenutno dostupne. Takođe, istraživanje je pokazalo da neformalno obrazovanje igra ključnu ulogu u razvoju komunikacijskih i organizacijskih vještina, dok su pristupačnost programa, mentorstvo i aktivno uključivanje mladih u kreiranje sadržaja ključni faktori uspjeha omladinskih aktivnosti.

Na osnovu ovih nalaza, formulisano je 15 kategorija preporuka koje mogu poslužiti organizacijama civilnog društva, obrazovnim institucijama i donosiocima odluka u cilju poboljšanja omladinskih aktivnosti i povećanja uključenosti mladih u neformalno obrazovanje i građanski angažman.

1. Unaprijediti inkluzivnosti i podići svijesti o omladinskom angažmanu

- Integrisati inkluzivnost u programe unutar i van formalnog obrazovanja kako bi mladi bolje razumjeli pojam inkluzije, kroz povezivanje sa konkretnim primjerima iz svakodnevnog života, i njenu važnost za njih lično i zajednicu.
- Uključiti roditelje u proces edukacije o omladinskom angažmanu kroz organizaciju informativnih sesija i radionica koje će im približiti značaj neformalnog obrazovanja i omladinskih aktivnosti.

2. Poboljšati promociju neformalnog obrazovanja i aktivnosti kroz obrazovne institucije

- Razviti edukativne materijale u prilagođenom formatu (video sadržaji, kratki vodiči, infografike) kako bi se pojasnio koncept neformalnog obrazovanja mladima.
- Uspostaviti sistematsku saradnju sa srednjim školama i fakultetima kako bi se koncept, značaj i dobit učešća u omladinskim aktivnostima promovisao među učenicima i studentima tokom časova odjeljske zajednice ili putem informativnih štandova.
- Kroz saradnju sa obrazovnim institucijama, postepeno uvoditi omladinske aktivnosti i vrijednosti građanskog angažmana među mlađim uzrastima, počevši od predškolskih ustanova i osnovnih škola.
- Osigurati da aktivnosti ne budu dostupne isključivo članovima vijeća učenika, već i široj grupi mladih.

3. Unaprijediti dostupnost omladinskih programa

- Povećati broj aktivnosti u ruralnim područjima i manjim gradovima, kroz partnerstva između lokalnih organizacija i institucija.
- Osigurati logističku podršku organizacijama u manjim zajednicama kako bi mogle provoditi kvalitetne neformalne obrazovne programe.
- Razviti mobilne omladinske centre koji bi donosili aktivnosti mladima u slabije razvijenim sredinama.
- Kreirati ciljane kampanje koje promovišu neformalno obrazovanje kod muške populacije kroz aktivnosti koje odgovaraju njihovim interesovanjima.
- Razviti programe namijenjene starijim mladima (25-30 godina) koji bi bili usmjereni na razvoj profesionalnih vještina, zapošljivost i poduzetništvo.
- Razviti više omladinskih programa u online formatu, kako bi se omogućilo učešće mladima iz udaljenih krajeva i onima sa ograničenim mogućnostima mobilnosti.

4. Diversifikovati tematske oblasti omladinskih aktivnosti

- Uvesti veći broj programa koji pokrivaju STEM oblasti, digitalne vještine, kreativne industrije i druge oblasti koje nisu dovoljno zastupljene u omladinskom sektoru.

- Kreirati više programa koji podstiču razvoj poduzetničkog duha, posebno u oblasti socijalnog poduzetništva.
 - Razviti i implementirati programe liderstva koji će mladima pružiti praktične vještine potrebne za preuzimanje aktivnih uloga i uloga lidera u svojim zajednicama
 - Kreirati interdisciplinarne programe koji kombinuju različite oblasti.
5. **Uvesti mentorski vođene programe i programe koji potiču dugoročnu angažovanost mladih**
- Omogućiti mladima da imaju mentore koji će ih voditi prije, tokom i nakon omladinskih aktivnosti, kako bi se osigurala dugoročnija uključenost mladi i povećala korist koju mladi dobivaju od samih programa.
 - Kreirati omladinske programe koji nisu jednokratni, već omogućavaju dugoročnu uključenost mladih kroz fazne projekte i aktivnosti koje se nadovezuju jedna na drugu.
 - Razviti programe podrške za mlade koji se prvi put uključuju u neformalno obrazovanje kako bi se osjećali prihvaćeno i motivisano.
6. **Uvesti nove alate u omladinske programe**
- Uvesti inovativne pristupe u neformalnom obrazovanju kroz upotrebu umjetne inteligencije, digitalnih alata i novih tehnologija kako bi se programi prilagodili savremenim interesima mladih.
7. **Prilagoditi omladinske programa školskom i radnom rasporedu mladih**
- Organizovati aktivnosti u terminima koji ne ometaju školske i radne obaveze mladih, npr. ljetni i zimski raspust, vikend ili večernje aktivnosti
8. **Poboljšati pristupačnost omladinskih aktivnosti za marginalizovane mlade osobe**
- Osigurati pristupačnost fizičkih prostora, transporta i materijala za učesnike sa fizičkim invaliditetom.
 - Osigurati da svaka organizacija imati osobu zaduženu za inkluziju koja će osigurati individualnu podršku uposlenima i učesnicima sa invaliditetom prije/tokom akitvnosti.
 - Pružiti dodatnu podršku, poput naknade za individualnog asistenta, kako bi se osiguralo ravnopravno učešće mladih sa fizičkim, mentalnim i kombinovanim poteškoćama.
 - Osigurati mogućnosti organizovanog (kombi) prijevoza za učesnike iz mjesta koji imaju lošu saobraćajnu infrastrukturu.
 - Osigurati simultani prevod tokom omladinskih aktivnosti kako bi se povećalo učešće mladih u aktivnostima na međunarodnom nivou.
9. **Povećati finansijsku podršku za učesnike**
- Osigurati pokrivanje troškova smještaja i ishrane za mlade tokom programa, te unaprijed pokriveni troškove prevoza za mlade koji se susreću sa ekonomskim barijerama.
 - Osigurati džeparac za međunarodne aktivnosti kako bi se smanjile barijere učešća za mlade iz socioekonomski ugroženih sredina.
 - Razviti stipendijske programe za učešće u omladinskim aktivnostima međunarodnog karaktera.
10. **Povezati omladinski sektor sa tržištem rada**
- Unaprijediti veze između omladinskih organizacija i poslodavaca, kako bi se među mladima prepoznale vještine stečene kroz neformalno obrazovanje prilikom zapošljavanja.
 - Organizovati online kampanje sa bivšim učesnicima neformalnih programa koji su kroz njih stekli korisne vještine za zapošljavanje.
11. **Unaprijediti podršku lokalnih zajednica prema mladima**
- Raditi na jačanju uloge lokalnih vlasti u podršci omladinskim aktivnostima kroz finansiranje, infrastrukturu i logističku pomoć pri implementaciji omladinskih aktivnosti.
 - Osigurati besplatne prostore, u centru grada, za okupljanje mladih u kojima oni mogu organizovati aktivnosti za vršnjake, razvijati ideje i povezivati se sa vršnjacima.

- Poticati uvođenje češćih međugradskih linija, kao i prigradskih linija vikendom i u večernjim satima, kako bi mladi iz manjih gradova i ruralnih sredina mogli lakše učestvovati u aktivnostima.
- 12. Osnajiti mlade da učestvuju u procesu donošenja odluka**
- Aktivno uključivati mlade u procese planiranja i kreiranja omladinskih programa kako bi se osigurala relevantnost tema i aktivnosti.
 - Poticati programe koje sami mladi osmišljavaju i vode, umjesto da se samo uključuju u već postojeće inicijative.
 - Uspostaviti mreže mladih ambasadora koji će u svojim zajednicama promovirati omladinske aktivnosti, motivisati mlade da se uključe u programe neformalnog obrazovanja i pomoći vršnjacima da pronađu odgovarajuće prilike.
- 13. Unapređenje radnih uslova i kapaciteta omladinskih radnika**
- Osigurati adekvatne finansijske naknade omladinskim radnicima kako bi nevladin sektor bio konkurentan u zapošljavanju i zadržavanju kvalifikovanog kadra.
 - Omogućiti omladinskim radnicima vrijeme i resurse za analizu potreba i izazova u lokalnim zajednicama, evaluaciju postojećih aktivnosti i prilagođavanje programa kako bi bili relevantniji za mlade u datom kontekstu.
- 14. Povećati kapacitete omladinskih radnika**
- Omogućiti omladinskim radnicima studijske posjete u druge zemlje kako bi se upoznali sa dobrim praksama u radu s mladima.
 - Povećati broj stručnog osoblja za rad sa mladima koji imaju fizičke, mentalne ili kombinovane poteškoće kroz razvijanje i implementaciju protokola za inkluziju u omladinskim aktivnostima. Uz navedeno osigurati mentorsku podršku za omladinske radnike koji provode protokol.
 - Unaprijediti digitalne vještine uposlenih u civilnom društvu kroz obuke o efektivnoj promociji aktivnosti na društvenim mrežama i digitalnim platformama.
 - Organizovati treninge za omladinske radnike o tome kako privući i zadržati pažnju mladih u kratkom vremenskom periodu, koristeći tehnike interaktivnog angažmana i digitalnih komunikacijskih alata.
 - Organizovati radionice koje pomažu omladinskim radnicima da bolje razumiju adolescentsko ponašanje, povežu se sa vlastitim iskustvima iz mladosti i unaprijede svoj pristup radu sa mladima kroz emocionalnu inteligenciju i empatiju.
 - Osigurati obuke za omladinske radnike i organizacije civilnog društva o strategijama javnog zagovaranja, uključujući identifikaciju problema, mapiranje ključnih aktera i kreiranje efektivnih javnih poruka koje mogu uticati na donošenje odluka.
 - Organizovati edukacije za omladinske radnike i organizacije civilnog društva o ljudskim pravima, pravnim mehanizmima zaštite mladih i zakonodavnom okviru koji se odnosi na omladinski rad, posebno za one koji se bave javnim zagovaranjem.
 - Pružiti obuke omladinskim radnicima o pisanju projekata i upravljanju budžetima, s posebnim naglaskom na vrste grantova koje omogućavaju finansiranje osnovnih operativnih troškova organizacija.
- 15. Unaprijediti saradnju između omladinskih organizacija**
- Omogućiti umrežavanje među omladinskim organizacijama, u cilju razmjenjivanja znanja i resursa.
 - Kreirati mreže saradnje među organizacijama u kojima svaka organizacija doprinosi oblastima u kojima ima najviše ekspertize. Osigurati uključivanje stručnjaka iz različitih sektora u mrežu kako bi se omogućila međusektorska saradnja i razmjena znanja.

LITERATURA

Balkan Platform Comparative Study. ALDA - European Association for Local Democracy. Accessed February 19, 2025. <http://www.alda-europe.eu/public/publications/141>.

International Labour Organization. *What Does NEETs Mean and Why Is the Concept So Easily Misinterpreted?* Accessed March 19, 2025. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_343153.pdf.

OECD. *Multi-dimensional Review of the Western Balkans: From Analysis to Action*. OECD Development Pathways. Paris: OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/8824c5db-en>.

Regional Cooperation Council. *Study on Youth Employment in the Western Balkans*. 2021. Accessed March 19, 2025. <https://www.rcc.int/download/docs/Study-on-Youth-Employment-in-the%20Western-Balkans-08072021.pdf/7464a4c82ee558440dfbea2e23028483.pdf>.

Rezultati Popisa stanovništva 2013. godine. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2013. https://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/RezultatiPopisa_BS.pdf.

Roger A. 2005. *Non-formal Education: Flexible Schooling or Participatory Education?*

ANEKS 1 – UPITNIK

Opšte informacije o tebi

1. Moja dob je:
 - 15-18
 - 19-22
 - 23-26
 - 27-30
2. Moj spol je:
 - Muški
 - Ženski
 - Nebinarni
 - Drugo
 - Preferiram da opišem sam u nastavku
3. Veličina zajednice u kojoj živim je:
 - Selo
 - Grad ispod 50.000 stanovnika
 - Grad iznad 50.000 stanovnika
4. Da li živiš u kući/stanu sa porodicom?
 - Da
 - Ne
5. Koji nivo formalnog obrazovanja trenutno pohađaš:
 - Srednja škola
 - Strukovna škola
 - Univerzitet
 - Trenutno ne pohađam niti jedan oblik formalnog obrazovanja
6. Jesi li pohađao/la neki oblik neformalnog obrazovanja?
 - Da
 - Ne
7. Da li si trenutno zaposlen/na?
 - Da
 - Ne

Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA:	Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje NE:
8. Zaposlen/na sam na: <ul style="list-style-type: none">☐ Puno radno vrijeme☐ Skraćeno radno vrijeme	8. Koliko dugo si nezaposlen/na? _____

9. Da li si upoznat/a sa mogućnostima za učešće u omladinskim programima ili aktivnostima u svojoj zajednici?
 - Da
 - Ne
10. Jesi li, počevši od 2021. godine do danas, učestvovao/la u treninzima ili razmjenama sa drugim mladima?

- Da (na nivou BiH)
- Da (na međunarodnom nivou)
- Da (na nivou BiH i na međunarodnom nivou)
- Ne

Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA:	Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje NE:	
Koliko puta si sudjelovao/la na događajima/razmjenama (unutar ili van BiH)? <ul style="list-style-type: none"> ○ 1-3 puta ○ 5-10 puta ○ 10+ puta 	Jesi li si, počevši od 2021. godine do danas, aplicirao/la za sudjelovanje na ovakvim događajima (unutar ili van BiH)? <ul style="list-style-type: none"> ○ Da ○ Ne 	
Kako si saznao/la za posljednji događaj na kojem si sudjelovao/la? <ul style="list-style-type: none"> ○ Pretragom na internetu ○ Email koji sam dobio/la od organizacije ○ Informisao/la me kolegica/prijateljica ○ Na drugim događajima koje sam pohađao/la 	Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA:	Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje NE:
	Koji je bio glavni motiv za prijavu na program? <ul style="list-style-type: none"> ○ Upoznati mlade ljude iz drugih zemalja ○ Atraktivna lokacija na kojoj se događaj održavao ○ Steći znanje/vještine vezane za teme događaja 	Jesi li, počevši od 2021. godine do danas, uopće čitao/la o održavanju takvih događaja? <ul style="list-style-type: none"> ○ Da ○ Ne
Koji je bio radni jezik posljednjeg događaja na kojem si sudjelovao/sudjelovala? <ul style="list-style-type: none"> ○ Engleski ○ Francuski ○ Njemački ○ Bosanski/Hrvatski/Srpski 	KRAJ ANKETE	
Jesi li morao/la prevazići neku prepreku kako bi prisustvovao/la bilo kojem od događaja?	Šta te spriječilo da sudjeluješ? <ul style="list-style-type: none"> ○ Uopće nisam čuo/la za niti jedan događaj ○ Moja prijava/e nisu bile prihvaćene ○ Nisam imao/la vremena zbog školskih, porodičnih i/ili poslovnih obaveza ○ Sve navedeno 	
	Smatraš li da bi imao koristi od sudjelovanja na ovakvim događajima?	

<ul style="list-style-type: none"> ○ Jezička barijera (događaj je bio održan na jeziku koji ne govorim) ○ Invaliditet (uključuje fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja koja predstavljaju izazove u pristupanju, snalaženju ili punom angažmanu na događajima) ○ Zdravstveni problemi (teške bolesti, hronične bolesti ili bilo koje drugo fizičku ili mentalno oboljenje) ○ Prepreke povezane sa obrazovnjem (teškoće u obrazovanju iz raznih razloga, rano napuštanje obrazovanja, nezaposlenost, ne odgovarajući nivo obrazovanja) ○ Kulturne razlike (migrantsko ili izbjegličko porijeklom, nacionalna ili etnička manjina, korisnik/ca znakovnog jezika, osoba sa teškoćama u jezičkoj adaptaciji i kulturnoj inkluziji) ○ Socijalne prepreke (ograničene socijalne kompetencije, antisocijalno ponašanje, bivši prijestupnik/ca, bivši korisnik opojnih sredstava ili socijalna marginalizacija). ○ Ekonomske prepreke (nizak životni standard porodice, osoba mora raditi kako bi se izdržavala, zavisnost od sistema socijalne zaštite, dugotrajna nezaposlenost, beskućništvo, dugovi ili finansijski problemi). ○ Nisam morao/la prevazići neku prepreku kako bi prisustvovao/la 		<ul style="list-style-type: none"> ○ Da ○ Ne ○ Nisam siguran/na
<p>Smatraš li da si imao/la koristi od sudjelovanja na događaju/događajima?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Da ○ Ne ○ Nisam siguran/na 	<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA ili Nisam siguran/na:</p> <p>Koje su lične i/ili profesionalne prioritetne oblasti koje te zanimaju i zbog kojih si bila/bio motivisani sudjelovati na ovim događajima? (Odaberi sve što se odnosi na tebe)</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Povećanje mogućnosti zapošljavanja u BiH ○ Povećanje mogućnosti zapošljavanja u inostranstvu 	<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje NE:</p> <p>Zašto ne?</p> <hr/>

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Iskustvo učenja i podučavanja kroz metode neformalnog obrazovanja ○ Upoznavanje novih ljudi ○ Izgradnja lične i profesionalne mreže kontakata ○ Razvoj vještina, poput prilagodljivosti, rješavanja problema, znatiželje itd. 		
<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA ili Nisam siguran/na:</p>	<p>Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje NE:</p>	<p>Kakva vrsta podrške bi ti potencijalno bila potrebna kako bi aktivno sudjelovao/la na ovakvim događajima? (Odaberi sve što se odnosi na tebe)</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Simultani prijevod na/sa stranog jezika tokom događaja ○ Dodatna sredstva za prevazilaženje problema sa fizičkom mobilnošću ○ Lični asistent tokom događaja i putovanja ○ Refundacija troškova putovanja tokom događaja ○ Unaprijed obezbijedene putne karte od strane organizatora 	<p>KRAJ ANKETE</p>

		<ul style="list-style-type: none"> ○ Džeparac osiguran od strane organizatora ○ Mentor koji radi sa tobom prije, tokom i nakon događaja na temama događaja ○ Nije mi potrebna posebna podrška ○ Dodaj: _____ 	
<p>Naučio/la sam bolje kako...</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Logično razmišljati i donositi zaključke ○ Pronalaziti rješenja u teškim ili izazovnim situacijama ○ Iskusiti i cijeniti različite culture ○ Učestvovati i komunicirati sa različitim društvenim grupama ○ Razviti osjećaj inkluzije i empatije prema drugima ○ Planirati i samostalno provoditi vlastito učenje ○ Koristiti online resurse, uređaje i društvene mreže za učenje, rad i lične aktivnosti ○ Razvijati i učinkovito provoditi ideje 	<p>Zašto ne?</p> <p>_____</p>	<p>KRAJ ANKETE</p>	

<ul style="list-style-type: none">○ Bolje raditi u timu○ Planirati i organizovati zadatke i aktivnosti kroz saradnju○ Kreativno se izražavati○ Poboľjšati komunikaciju u multikulturalnom okruženju			
KRAJ ANKETE			

ANEKS 2 – INFORMIRANI PRISTANAK

Informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju

Poštovani/a,

Pozivamo Vas da učestvujete u istraživanju koje ima za cilj identifikovanje barijera koje sprječavaju mlade ljude, posebno one koji se suočavaju sa ekonomskim, socijalnim, kulturološkim, geografskim i/ili zdravstvenim barijerama, da učestvuju u omladinskim programima i civilnom društvu na Zapadnom Balkanu. Analizom ovih izazova, istraživanje ima za cilj da pruži preporuke kako bi inicijative i organizacije mladih bile inkluzivnije i pristupačnije.

Voditeljica istraživanja je Selma Žuljević. Istraživanje će se provesti u sedam gradova/općina u Bosni i Hercegovini, a to su: Brčko Distrikt, Livno, Novi Grad, Srebrenica, Trebinje, Velika Kladuša i Zavidovići. Istraživanje finansira projekat "Nije poželjno biti neangažovan – izgradnja kapaciteta omladinskih organizacija Zapadnog Balkana za inkluzivnije projekte i puno učešće mladih sa umanjenim mogućnostima" podržan od strane Europske unije, kroz program Erasmus+. Istraživanje se provodi u svrhu izrade sveobuhvatne digitalna publikacije koja predstavlja ključne nalaze o preprekama koje sprečavaju aktivno učešće mladih u Bosni i Hercegovini.

Tokom ove fokus grupe od Vas će se tražiti da podijelite svoja iskustva, mišljenja i uvide u vezi sa temom istraživanja. Fokus grupa će trajati 1 (jedan) sat i odvijati će se putem Zoom platforme ili druge online platforme, ovisno o Vašim željama i potrebama pristupačnosti.

Nema značajnih rizika povezanih sa učešćem u ovom istraživačkom izvještaju. Vaši uvidi će doprinijeti unapređenju budućih programa, a sve u cilju poboljšanja implementacije projekata.

Sve informacije dostavljene tokom fokus grupe će biti povjerljive. Vaš identitet će ostati anoniman u izvještaju o istraživanju i svim povezanim publikacijama. Podaci će biti sigurno pohranjeni i dostupni samo konsultantu zaduženom za pisanje izvještaja. Svi citati ili informacije korištene u izvještaju će biti anonimizirane kako bi se osigurala Vaša privatnost. Šezdeset dana nakon dostavljanja izvještaja o istraživanju, snimci će biti izbrisani.

Vaše učešće u ovoj fokus grupi je potpuno dobrovoljno. U bilo kojem trenutku tokom fokus grupe, možete odlučiti da se povučete, bez ikakvih posljedica. Ako odlučite da se povučete, svi podaci koje ste dali bit će izbrisani i neće biti uključeni u izvještaj o istraživanju.

U slučaju da ne razumijete bilo koji dio Informiranog pristanka molimo Vas da se za objašnjenje obratite istraživačici. Potpisivanjem ovog dokumenta potvrđujete da razumijete svrhu istraživanja i prirodu Vašeg učešća. Saglasni ste da učestvujete u fokus grupi koja će biti audio snimljena i saglasni ste sa gore navedenim uslovima.

Ime učesnika/-ce: _____

Potpis: _____

Datum: _____

Ime i prezime istraživačice: _____

Potpis: _____

Datum: _____

Hvala vam na učešću i vrijednom doprinosu ovom istraživanju.

ANEKS 3 – FOKUS GRUPA ZA MLADE

Pitanja za fokus grupu sa mladim osobama

1. Godine:
2. Spol:
3. Trenutno živim u:
4. Najviši stepen formalnog obrazovanja:
5. Kakvo je Vaše mišljenje o značaju školovanja/obrazovanja, kao i o ulozi rada u razvoju mladih i njihovim aspiracijama?
6. Da li trenutno radite? Ako da, koliko dugo?
7. Koji su Vaši ciljevi za buduće zaposlenje?
8. Šta za Vas znači pojam „inkluzija mladih“?
9. Da li sebe smatrate osobom sa manje mogućnosti? Ako da, zašto?
10. Da li ste uključeni u nacionalne ili međunarodne projekte i aktivnosti za mlade? Ako da, na koji način ste se uključili? Ako ne, zašto?
11. Kakav uticaj na Vaše učesće u omladinskim aktivnostima imaju zajednica, porodica, životni standard i lična motivacija?
12. Kako ekonomski faktori utiču na Vašu sposobnost da učestvujete u nacionalnim ili međunarodnim projektima i aktivnostima za mlade?
13. Kako saznajete za prilike za učestvovanje u nacionalnim ili međunarodnim projektima i aktivnostima za mlade?
14. Koje ste vještine, znanja ili resurse stekli zahvaljujući učestvovanju u nacionalnim ili međunarodnim projektima i aktivnostima?
15. Koji su po Vašem mišljenju najveće prepreke koje danas sprječavaju mlade da učestvuju u omladinskim projektima i aktivnostima?
16. Možete li predložiti konkretne promjene koje bi učinile omladinske programe dostupnijim i privlačnijim za vas?

ANEKS 4 – FOKUS GRUPA ZA OMLADINSKE RADNIKE

Pitanja za fokus grupu sa omladinskim radnicima

1. Godine:
2. Spol:
3. Organizacija u kojoj radim/volontiram bazirana je u:
4. Da li ste zaposleni na puno ili skraćeno radno vrijeme ili volontirate za organizaciju?
5. Možete li opisati svoju ulogu omladinskog radnika i koliko dugo se bavite omladinskim radom?
6. U kojim vrstama omladinskih projekata ili aktivnosti ste učestvovali?
7. Šta vas je inspirisalo da radite s mladima, posebno s onima iz marginalizovanih zajednica?
8. Iz vaše perspektive, koji su najčešći faktori koji sprječavaju mlade da učestvuju u omladinskim programima?
9. Jeste li primijetili posebne izazove s kojima se suočavaju mladi u ruralnim ili udaljenim zajednicama u odnosu na one u urbanim sredinama?
10. Koje ste strategije ili pristupe koristili za prevazilaženje ovih prepreka?
11. Jeste li saradivali s drugim organizacijama kako biste poboljšali pristup i inkluziju mladih? Ako jeste, na koji način?
12. Šta za vas znači „inkluzija“ u kontekstu vašeg rada s mladima?
13. Kakvu obuku ili podršku smatrate potrebnom kao omladinski radnik da biste bolje služili mladima s manje prilika?
14. Kada biste mogli napraviti jednu promjenu za poboljšanje inkluzivnosti omladinskih programa u svojoj zajednici, koja bi to promjena bila?

Co-funded by
the European Union

"Not Neat to be NEET" non-profit project is funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the EACEA can be held responsible for them.